

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ НАУКИ»
29 лютого 2024 р.

м. Запоріжжя
2024

УДК 340.1(062)

A437

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права, Перший проректор Запорізького національного університету;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного та адміністративного права, заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету;

Євтушенко Дар'я Сергіївна – доктор філософії зі спеціальності 081 Право, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права, заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету;

Актуальні проблеми правової науки : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 29 лютого 2024 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 119 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми правової науки», яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 29 лютого 2024 року.

© Запорізький національний університет, 2024

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Агапова О.В.</i>	4
<i>Бойко І.В.</i>	9
<i>Болокан І.В.</i>	14
<i>Верлос Н.В.</i>	21
<i>Волкова Ю.А.</i>	26
<i>Гордієнко А.В.</i>	31
<i>Євтушенко Д.С.</i>	35
<i>Жадан Є.В.</i>	39
<i>Коломоєць Т.О.</i>	43
<i>Колпаков В.К.</i>	48
<i>Маркова О.О.</i>	53
<i>Мельковський О.В.</i>	58
<i>Панкратова К.О.</i>	62
<i>Федчишин С.А.</i>	67
<i>Шарая А.А.</i>	72

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Головіна Е.О., Луц Д.М.</i>	78
<i>Закопай А.</i>	81
<i>Куляк Р.Ю., Луц Д.М.</i>	86
<i>Ляховецький С.О., Підгородинська А. В.</i>	91
<i>Смаковський О.С., Мельковський О.В.</i>	94
<i>Соларьова Д.</i>	97
<i>Терещенко Д.С.</i>	100
<i>Франковська С.А.</i>	104
<i>Чернявська Н.С., Шарая А.А.</i>	108
<i>Юдін Я.В.</i>	111
<i>Юдіна Н.М.</i>	114
<i>Ярошук О.В.</i>	117

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Агапова О.В., Ph.D., завідувачка сектору міжнародного співробітництва та роботи з іноземцями лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса»
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1024-0238>
agapova-lena-@ukr.net

СТІЙКІСТЬ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ SUSTAINABILITY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF JUSTICE

***Анотація (Abstract).** The report examines the concept of resilience in the area of justice, the impact of crisis situations on entities operating in the area of justice, and the legal basis for ensuring stability. Given the growing academic interest in public administration in the context of resilience, there is a lack of consensus on its definition and how it works, emphasizing the need for research into the regulatory and legal acts that regulate the sustainability of the main actors in the area of justice. Based on the analysis of legal acts, it is proposed to consider resilience as a complex and step-by-step process consisting of stages (flexibility, adaptation and transformation) and tools for restoring stability in crisis situations. The theses emphasize the importance of developing the resilience of the justice sector, especially in times of uncertainty, to ensure continuity in the face of military invasion.*

Ключові слова: *стійкість, сфера юстиції, публічне адміністрування, військова інтервенція, кризові ситуації.*

Key words: *resilience, justice area, public administration, military intervention, crisis situation.*

Сучасні виклики ставлять під загрозу стабільний розвиток сфери юстиції не лише в Україні, а й у всьому Європейському просторі свободи, безпеки та юстиції. Пошук найбільш ефективних механізмів та інструментів з адаптації суб'єктів публічного адміністрування до кризових ситуацій та сучасних викликів сприятиме безперешкодній реалізації їхньої головної місії – забезпечення добробуту громадян. Гнучкість, адаптація і трансформація є ключовими критеріями для досягнення цієї мети. Ці якості дозволять суб'єктам публічного адміністрування стати стійкими та впоратись з усіма непередбачуваними подіями, що можуть виникнути в сучасному світі. Вдосконалення механізмів реагування на кризові ситуації, а також підтримання постійної готовності, варто розглядати як невід'ємний процес державної політики. Тільки так вбачається можливість забезпечення стабільного розвитку сфери юстиції та гарантування захисту прав і свобод громадян.

Сучасні виклики та загрози не завадили роботі суб'єктів публічного адміністрування, але варто враховувати, що наразі процеси відновлення стійкості у сфері юстиції України реалізуються у військових умовах. Підкреслимо, що сфера юстиції України складається із суб'єктів об'єднаних спільними пріоритетами у сфері: нотаріату, виконання рішень, експертного забезпечення правосуддя, виконання кримінальних покарань, пробації та ін. Це дозволяє стверджувати про необхідність розроблення заходів відновлення та стійкості з урахуванням індивідуальних запитів кожної із сфер, що входять до загальної сфери юстиції (позасудової юстиції).

Повністю підтримуємо позиції висловлені у національній доповіді «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз», підготовленою колективом фахівців секції суспільних та гуманітарних наук НАН України, що національна стійкість як творення, що супроводжується консолідацією навколо спільних світоглядних цінностей, які зумовлюють ідентичність, здатна реально випереджати й нейтралізувати гібридні загрози в глобалізованому світі; це своєрідний «цивілізаційний імунітет» проти них [1].

О. Резнікова у фундаментальній праці «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища» виокремила основні проблеми, які знижують ефективність заходів із забезпечення стійкості, готовності та реагування на кризові ситуації: – недоліки взаємодії та координації діяльності різних міністерств і відомств; – недостатній рівень забезпечення готовності до спільного реагування та взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та громадян в умовах реалізації загроз і настання кризових ситуацій; – низька ефективність імплементації реформ, що проводяться в державі, наявність корупційного складника, неефективність низки державних послуг; – недостатність двосторонніх каналів і низький рівень комунікації між органами державної влади, місцевого самоврядування та населенням та ін.[2]

Україною розроблено власну систему нормативно-правових актів щодо розбудови стійкості, серед яких варто виокремити: указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [3]; указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» [4]; розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 № 1025-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року»[5]; рамковий документ, що розроблений Кабінетом Міністрів України за ініціативою Президента України «Концепт посилення стійкості демократії в Україні» [6] та інші.

Варто підкреслити що питання розбудови стійкості закріплено також на рівні управлінських органів ЄС та ООН, а саме: План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026 CM(2022)187-final від 14.12.2022 [7]; Європейська стратегія міжнародного співробітництва в мінливому світі [8]; Регламент (ЄС) 2021/241 Європейського парламенту та Ради від 12 лютого 2021 року про створення Фонду відновлення та стійкості [9]; Висновок Ради ЄС від 13.11.2017 «Стратегічний підхід до стійкості у

зовнішній діяльності ЄС». [10], Резолюція ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 25.09.2015 № A/70/L.1 «Трансформація нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року» [11] та ін.

Український кейс став тригером для відновлення національної стійкості та світової підтримки. 14 грудня 2022 року Комітет міністрів Ради Європи одностайно ухвалив розроблений секретаріатом Ради Європи у співпраці з Урядом України План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026 (Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023-2026). У Плані дій Ради Європи пропонується реалізація заходів щодо зміцнення стійкості українських державних інституцій, посилення демократичного врядування, верховенства права, захисту основних прав громадян та визначено підтримку реформ у межах європейської перспективи України, у тому числі у сфері юстиції.

Актуальність формування стійкості у сфері юстиції очевидна, адже саме суб'єкти публічної адміністрації через реалізацію делегованих функцій забезпечують додержання принципу верховенства права та справедливості. Для розбудови стійкості можемо навести наступні рекомендації:

1. Оперативність прийняття рішень та адаптація до кризових ситуацій. Ефективність управління у сфері юстиції під час кризових ситуацій залежить від оперативного прийняття рішень. Одним із шляхів забезпечення стабільності функціонування сфери юстиції може стати розроблення рекомендацій для суб'єктів публічної адміністрації у випадку настання кризових ситуацій, в якому визначити порядок, процедури та комплекс невідкладних заходів у відповідь на різні виклики.

2. Суб'єкти публічної адміністрації безперервно функціонують, а співробітники регулярно набувають компетентностей зі стійкості провадження діяльності у сфері юстиції. Компетентні та висококваліфіковані спеціалісти, що розуміються на механізмах та інструментах впровадження стійкості. Регулярне навчання, проведення тренінгів з питань стійкості та дій

під час кризових ситуацій, сприятимуть збереженню професійних навичок та безперервності діяльності у сфері юстиції.

3. Сприяння розвитку міжнародного співробітництва.

Налагодження співробітництва з іншими організаціями та галузевими лідерами на національному та міжнародному рівні сприятиме обміну ідеями, ресурсами та найкращими практиками, пошуку найбільш ефективних підходів у забезпеченні стійкості.

Література

1. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцьки / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.
2. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. – Київ : НІСД, 2022. – 456 с.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" // Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27.09.2021 № 479/2021 "Про запровадження національної системи стійкості" // Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>
5. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року від 10.11.2023 № 1025-р // Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-p#n12>
6. Концепт посилення стійкості демократії в Україні від 05.10.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/kontseptposilennyastiikosti.pdf>

7. План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026 CM(2022)187-final від 14.12.2022. URL: <https://rm.coe.int/1452-2-4-action-plan-ukraine-cm-2022-187-finale-1-/1680aa2d20>
8. Europe's strategy for international cooperation in a changing world (2021). European Commission, Brussels, COM(2021) 252 final/2. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=COM:2021:252:REV1&rid=2>
9. Regulation (EU) 2021/241 of the European Parliament and of the Council of 12 February 2021 establishing the Recovery and Resilience Facility (2021). Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0241&qid=1667997764795>
10. Council conclusions on the strategic approach to resilience in the EU's external action, adopted by the Council at its 3574th meeting held on 13 November 2017. URL: [HTTPS://WWW.CONSILIUM.EUROPA.EU/MEDIA/31519/CCS-ON-RESILIENCE-IN-EU-EA-ST14191EN17.PDF](https://www.consilium.europa.eu/media/31519/CCS-ON-RESILIENCE-IN-EU-EA-ST14191EN17.PDF)
11. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf?token=bQLsaze8I JnH6zKPQX&fe=true>

Бойко І.В., кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

**РОЗГЛЯД ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН: ЩО ЗМІНИЛОСЯ В
ЗАКОНОДАВСТВІ
CONSIDERATION OF CITIZENS' APPEALS: WHAT HAS CHANGED IN
THE LEGISLATION?**

Анотація (Abstract). The appeal of citizens is an important guarantee of a number of constitutional rights of a person. With the adoption of the Law of Ukraine

"On Administrative Procedure", the rules for their consideration have changed. Legislation guaranteed the standards of proper administration when resolving issues raised by citizens in those types of appeals that are subject to consideration on the basis of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure". Instead, the procedure for consideration of proposals, citizens' comments, as well as electronic petitions remained unchanged. Applications, which contain a request for assistance in realizing the rights and interests of a citizen, are subject to consideration according to the rules contained in the Law of Ukraine "On Administrative Procedure". The second type of statements, as notifications from citizens about any troubles - violations or shortcomings that occur in the activities of various entities, are considered in accordance with the Law of Ukraine "On Appeals of Citizens". A petition should be understood as a request of a procedural nature addressed to an administrative body. A complaint as a demand to renew the violated rights of a person is subject to resolution according to administrative and procedural legislation. Such legal imperfection of legal regulation in the field of citizen appeals requires updating the legislation in order to establish high-quality, prose and understandable norms suitable for consideration of types of citizen appeals.

Ключові слова: звернення громадян, адміністративна процедура

Keywords: appeals of citizens, administrative procedure

Звернення громадян є інструментом взаємодії особи та влади. Право на звернення зафіксовано в Конституції України. Так, ст. 40 Основного Закону встановлює, що всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Але крім того, Конституція України гарантує громадянам право брати участь в управлінні державними справами (ст. 38). Саме ці конституційні положення закладені в основу права громадян на звернення.

В Україні ще в 1996 році було прийнято Закон «Про звернення громадян» [1]. Первинно було передбачено такі види звернень - пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. У 2015 році було запроваджено можливість подавати електронні петиції до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування.

Відмітимо, що Закон України «Про звернення громадян» передбачає, що громадяни можуть подати пропозиції (рекомендації), заяви та скарги до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, медіа, посадових осіб. І це положення розширило конституційне положення про суб'єктний склад адресатів звернень від громадян, ніж гарантоване конституційним приписом.

Останнім часом у державі відбулися кардинальні зміни у векторі державно-суспільного розвитку. Україна обрала євроінтеграційний шлях, що породило не тільки підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а й втілення в законодавство європейських стандартів відносин між громадянином і владою. Зокрема, 15 грудня 2023 року набув чинності Закон «Про адміністративну процедуру» [2], який встановив нові правила для розгляду тих звернень. Ним було внесено зміни й у Закон України «Про звернення громадян» - встановлено, що розв'язання питань, порушених у заявах (клопотаннях) і скаргах громадян, які належать до предмета регулювання Закону України "Про адміністративну процедуру", розглядаються в порядку, встановленому зазначеним Законом України.

Такі непрості юридичні конфігурації створюють складнощі у розумінні того, які закони застосовувати для вирішення тих чи інших звернень громадян. Причому такі питання ставлять перед собою як громадяни, так і посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, на які покладено зобов'язання приймати та розглядати звернення.

Спробуємо дати відповіді на ці питання.

Пропозиції (зауваження) являють собою поради або рекомендації щодо діяльності влади та інших питань, які становлять публічний інтерес. Саме через

їх подання особа реалізує своє право на участь у державних справах. Розгляд цих звернень відбувається за правилами Закону України «Про звернення громадян». Зауважимо, що з пропозиціями громадяни можуть звернутися не лише до органів державної влади та місцевого самоврядування, а й до підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян. Всі ці суб'єкти зобов'язані розглянути подані пропозиції (зауваження) та повідомити громадянина про результати розгляду. Отже, нині законодавство не змінило порядок розгляду пропозицій та зауважень громадян, правила залишилися такими, якими є з 1996 року.

Заяви (клопотання) поділимо на 2 види:

- 1) прохання про сприяння реалізації прав та інтересів громадянина;
- 2) повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Перший вид заяв стосується реалізації прав та законних інтересів громадян. Мова йде про суб'єктивні публічні права, які зазвичай особа реалізує лише у взаємодії з публічною адміністрацією; остання при цьому приймає рішення, що для особи мають юридичне значення, - надають або змінюють права, реалізують їх. Такі заяви підлягають розгляду за правилами, вміщеними в Законі України «Про адміністративну процедуру». Йдеться про реєстрацію місця проживання, виділення земельних ділянок у користування, реєстрацію суб'єктом господарювання, оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, реєстрацію нерухомості, транспортних засобів тощо. Через такі звернення до органів влади громадянин не тільки реалізує свої права, а навіть виконує обов'язки. Результатом розгляду такого роду заяв є прийняття рішення, яке називають адміністративним актом. Вирішення справи за заявою громадянина змінює статус особи – вона набуває певних прав і можливостей. Зверненнями із такими заявами громадяни ініціюють надання їм адміністративних послуг, а також й вирішення інших значимих для них справ.

Другий вид заяв необхідно розуміти як повідомлення громадянина про якісь негаразди – порушення чи недоліки, що мають місце в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб. Очевидно, що з такими заявами громадяни можуть звернутися до тих суб'єктів, які мають компетенцію реагувати на відповідні порушення законодавства. Розгляд цих заяв має відбуватися відповідно до Закону України «Про звернення громадян». Через такі звернення громадянин не реалізує своє суб'єктивне публічне право. Але в основі такої комунікації лежить конституційне право громадянина на участь в управлінні державними справами, гарантоване ст. 38 Конституції України. В результаті вирішення справ за такими заявами у громадянина не змінюється правовий статус – він не набуває нових прав.

Певна невизначеність залишається щодо категорії «клопотання». У Законі «Про звернення громадян» воно тлумачиться як письмове прохання про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод. А згідно Закону «Про адміністративну процедуру» клопотанням є вимога процедурного характеру, що адресується адміністративному органу. Учасники адміністративного провадження можуть клопотати про відвід посадової особи, яка розглядає справу, щодо якої існують сумніви в її неупередженості, або про призначення експертизи чи наданні доступу до матеріалів адміністративної справи. Особи, які вважають, що почате провадження стосується питання, що може негативно вплинути на її права та законні інтереси, мають право подати клопотання про їх залучення до провадження в якості заінтересованих осіб. Отже, з огляду на те, що Закон України «Про адміністративну процедуру» є пізніше прийнятим, ніж Закон «Про звернення громадян», то й актуальними варто вважати тлумачення, наведені в ньому.

Під скаргою розуміють звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. Громадянин подає

скаргу у тих випадках, коли вважає, що рішення, дії чи бездіяльність певних суб'єктів порушують його права та законні інтереси, і він вимагає їх поновити. Очевидно, що цей вид звернень громадян необхідно розглядати у відповідності до Закону України «Про адміністративну процедуру».

Щодо розгляду електронних петицій, то

Такий стан правового регулювання розгляду звернень громадян не є достатньо юридично визначеним. А це потребує вдосконалення законодавства, зокрема, прийняття Закону «Про звернення» в новій редакції, де було б чітко встановлені види звернень і порядок їх розгляду.

Література

1. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%d0%b2%d1%80#text>
2. Про адміністративну процедуру: Закон України 17.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-ix#text>

Болокан І.В., д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1868-7552>
innabolokani@gmail.com

ДОГОВІР ПРО НАВЧАННЯ: АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ТИПОВОГО ДОГОВОРУ

TRAINING CONTRACT: ANALYSIS OF THE PROVISIONS OF A STANDARD CONTRACT

Анотація (Abstract). The conditions of a standard training contract are analyzed from the point of view of protecting the rights of both parties to this contract. Taking into account the type of this civil law contract - a typical one, the issue of the possibility of changing its provisions by the parties, as well as the issue of improving its provisions, is investigated, because most of the clauses of this contract

have references and the corresponding references are often abstract (without reference to a specific regulatory legal act) . The issue of the possibility of assigning the training contract to such a type of civil law contract as the accession contract is analyzed, and a negative conclusion is drawn in this regard. The expediency of improving such sections of the standard contract as "Responsibility of the parties" and the "combined" final section "Term of validity of the contract, procedure for making changes, terms of termination and other conditions" is substantiated (in terms of improving the wording and expanding the grounds for terminating the study contract with a specific student of higher education education).

Ключові слова: *цивільно-правовий договір, навчання, освітні послуги, типовий договір, договір приєднання.*

Keywords: *civil law contract, training, educational services, standard contract, accession contract.*

Будь-яка сфера життя людини, як правило, опосередковується укладанням тих чи інших цивільно-правових договорів. І значна частина нашого життя тече у площині сфери обслуговування (надання/отримання тих чи інших послуг). Не є виключенням у цьому й сфера освітніх послуг. Спілкування зі студентами виявило негативну оцінку умов укладених ними з закладами вищої освіти (далі – ЗВО) договорів про навчання, в яких, на їх думку, недостатньо враховані їхні інтереси та захищені їхні права. Проаналізуємо, чи справедливими є такі зауваження.

Насамперед, задля з'ясування питання, чи можуть здобувачі вищої освіти наполягати на зміні умов договору про навчання, укладеного з ними, з'ясуємо, чи є відповідний типовий договір про навчання між здобувачами вищої освіти і ЗВО, договором приєднання. Чіткого нормативного підтвердження цьому немає. Так, пряма вказівка на те, що певний договір є договором приєднання, спостерігається у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) лише щодо одного цивільно-правового договору – прокату (ч. 1 ст. 787 [1]). Немає такої вказівки і в спеціальному освітянському законодавстві

[2]. За таких умов проаналізуємо загальні положення про цей різновид цивільно-правових договорів. Відповідно до положень ст. 634 ЦК України, договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору [1]. Приблизно так само визначає «договір приєднання» і ст. 179 Господарського кодексу України (далі – ГК України), яка визначає його як договір, який пропонується однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли останні у разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту [3]. Натомість, зважаючи, що у змісті типового договору про навчання, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 19.08.2020 р. № 735, вміщуються положення про можливість внесення у нього змін, обов'язковою умовою яких є згода сторін на такі зміни [4], можемо зробити висновок про свободу волі сторін цього договору, а, відтак, – він не може бути віднесений до договорів приєднання.

Наступний аспект, який слід проаналізувати, це наслідки окреслення цього договору як «типового», на що вказують прямі позначення цього як у відповідних законодавчих (ст.ст. 44, 73 Закону України «Про вищу освіту» [2]), так і у підзаконних (Постанова КМУ «Про затвердження Типової форми договору про навчання у закладі вищої освіти» [4]) актах. І хоча спостерігається дещо неузгоджений підхід законодавця до використання термінології (у ЦК України згадуються як «типові умови», так і «типові договори», тлумачення змісту яких не надається, а у ГК України згадуються й надається характеристика «типових договорів» (чч. 2, 4 ст. 179), з якої випливає, що такі договори затверджуються КМУ або уповноваженими ним або законом органами виконавчої влади, державними органами та органами державної влади, і що сторони не можуть відступати від змісту типового договору, натомість мають право конкретизувати його умови [3]), натомість договір, що аналізується, відповідає ознакам типового договору.

Перейдемо безпосередньо до змісту типового договору про навчання. Насамперед, звернемо увагу на назву цього договору – «договір про навчання» [4]. Ця редакція договору діє з серпня 2020 р., а до цього моменту чинною була інша постанова КМУ, якою затверджувався «Типовий договір про надання освітніх послуг між вищим навчальним закладом та фізичною (юридичною) особою» [5]. Доцільність зміни «освітніх послуг» на «навчання», на наш погляд, є доволі дискусійною, натомість аргументація такої позиції буде предметом іншої публікації.

Типовий договір складено за інформативною моделлю (є виокремлені блоки «Загальні умови», «Обов'язки та права сторін», «Фінансування навчання», «Відповідальність сторін», «Строк дії договору, порядок внесення змін, умови припинення та інші умови» (останній ми надалі називаємо «збірний кінцевий блок»), з розподілом на пункти у межах відповідного блоку) [4]. Предмет договору визначено як «навчання», натомість зміст цього поняття не пояснюється ані у цьому договорі, ані серед нормативних визначень, які закріплені у Законах України «Про вищу освіту» та «Про освіту». Очевидним є, що навчання – це певний процес, а не результат цього процесу, адже якраз поняття «результати навчання» має нормативне визначення. Зміст цього поняття пов'язаний з формою здобуття освіти, з освітньою програмою (включаючи такі її характеристики, як акредитація чи неакредитація, обсяг у кредитах Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи), спеціальністю, ступенем вищої освіти тощо [4]. Зобов'язання ЗВО (незалежно від форми власності) розпоршені у двох блоках. Перша група включає такі зобов'язання, як: зарахування вступника (після виконання низки вимог); здійснення підготовки вступника за певною освітньою програмою, спеціальністю, ступенем вищої освіти; створення належних умов для дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії [4]. Друга група зобов'язань включає: 1) ті, що пов'язані з певною інформаційною складовою (ознайомлення з інформацією про ліцензію, сертифікатами щодо акредитації освітньої програми, правилами прийому,

обсягом прийому за кожною спеціальністю та освітнім рівнем, кількістю «пільгових місць» тощо); з оприлюдненням інформації про реалізацію прав та виконання зобов'язань ЗВО та про необхідність дотримання здобувачем вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу тощо; 2) ті, що пов'язані з якістю освітнього процесу (дотримання стандартів вищої освіти); 3) ті, що пов'язані з підтвердженням якості наданої послуги – дотримання результатів навчання (видання здобувачу документа про вищу освіту) [4]. Права ЗВО пов'язані: 1) з належним виконанням здобувачем освітньої програми; 2) з можливістю викладання дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою (за певних умов); 3) зі встановленням форм організації освітнього процесу та видів навчальних занять; 4) з можливістю надання додаткових освітніх послуг (але на підставі окремих договорів) [4].

Обов'язки здобувача пов'язані з: 1) процесом навчання (дотримання вимог законодавства, установчих документів, правил внутрішнього розпорядку та кодексу академічної доброчесності закладу; виконання освітньої програми, індивідуального навчального плану, досягнення визначених освітньою програмою результатів навчання); 2) дотриманням вимог, безпосередньо не пов'язаних з процесом навчання (щодо охорони праці, техніки безпеки, безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії, протипожежної безпеки тощо); 3) вимогами, що впливають з права власності, інших майнових прав та з питаннями відшкодування майнової шкоди; 4) інформаційним аспектом (інформування про зміну своїх персональних даних). Права здобувача не розписані (відсилання до прав, визначених законом, установчими документами закладу [4]).

Ще однією істотною умовою цього типового договору є умова про оплату послуг, що надаються ЗВО (у типовому договорі це йменується «фінансуванням навчання»). Варіантів такого фінансування декілька: 1) видатки державного/ місцевого бюджету (державне або регіональне замовлення); 2) кошти приватних (фізичних чи юридичних) осіб; 3) цільові пільгові державні кредити; 4) ваучери [4].

Привертає увагу й такий блок типового договору, як «Відповідальність сторін», який, по суті, є неконкретним, вміщує три пункти, кожен з яких має посилення. У першому пункті вміщується абстрактна вказівка про якусь «відповідальність відповідно до закону» у разі невиконання чи неналежного виконання сторонами своїх зобов'язань. Оскільки жодної конкретики (яка відповідальність, відповідно до якого закону....) п.13 не вміщує, особливого змістовного навантаження він не має. Наступний пункт присвячений питанням можливості відрахування здобувача із ЗВО. Він теж не деталізований, «відсилає» до підстав для відрахування, закріплених у ст. 46 Закону України «Про вищу освіту». І останній пункт присвячений не стільки питанням відповідальності, скільки питанням звільнення від неї. Підставою для такого звільнення у цьому пункті зазначаються обставини непереборної сили, які стали наслідком порушення однією із сторін договору зобов'язань за ним [4].

Щодо останнього (збірного за змістом питань, що врегульовані у ньому) блоку типового договору про навчання, зазначимо таке. Навряд чи доцільно об'єднувати у підзаголовку «припинення» та «розірвання». Розірвання є одним з варіантів припинення, тому достатньо вказати «договір припиняється». Зважаючи на наведений там перелік, не вистачає, на наш погляд, ще й такої підстави, як смерть здобувача, адже щодо іншої сторони – ЗВО, схожа підстава передбачена (договір припиняється разі ліквідації закладу, якщо не визначений правонаступник [4]). Щодо останньої тези виникають питання про коректність її формулювання, адже зі змісту норм як ЦК України (ст. 104), так й інших нормативно-правових актів (див., наприклад [6]), ліквідація в принципі не передбачає правонаступництва (перехід майна, прав та обов'язків). Ліквідація – це така форма припинення юридичної особи, при якій припиняються всі її права та обов'язки [6] (на відміну від реорганізації).

Наостанок зазначимо, що відповідно до змісту п. 16 ст. 44 Закону України «Про вищу освіту», в конкретному договорі про навчання, укладеному між здобувачем та ЗВО, можуть бути деталізовані права та обов'язки, які закріплені у типовій формі. Натомість договором не можуть обмежуватися права чи

встановлюватися додаткові обов'язки здобувачів освіти, не передбачені Законом України «Про вищу освіту» чи іншими актами законодавства [2]. Також важливим є те, що у разі зарахування на навчання за рахунок коштів приватних (фізичних чи юридичних) осіб має укладатись додатковий договір, в якому й прописуються та деталізуються фінансові зобов'язання щодо оплати [2] відповідної освітньої послуги.

Отже, пропозиції з вдосконалення типового договору про навчання як наряду пов'язані з нормативним регулюванням вищої освіти, так і стосуються питань наявних положень цього типового договору. Наприклад, для розуміння предмету договору доцільним вбачається закріплення нормативного визначення «навчання». Щодо питань, які стосуються оформлення договірних відносин між здобувачем вищої освіти та ЗВО, є чимало й інших аспектів, які можуть бути предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#text> (дата звернення: 14.11.2023).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. (із змінами) № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#text> (дата звернення: 15.11.2023).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 436–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#text> (дата звернення: 14.11.2023).
4. Про затвердження Типової форми договору про навчання у закладі вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2020 р. № 735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2020-%d0%bf#text> (дата звернення: 14.11.2023).
5. Про затвердження Типового договору про надання освітніх послуг між вищим навчальним закладом та фізичною (юридичною) особою : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 634 (втратила чинність). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2015-%d0%bf#text> (дата звернення: 14.11.2023).

б. Гарантії працівників у разі ліквідації або реорганізації підприємства, установи, організації : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 25.01.2011 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0017323-11/ed20110125/find?text=%eb%b3%ea%e2%b3%e4%e0%f6%b3%ff#text> (дата звернення: 14.11.2023).

Верлос Н. В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного та адміністративного права м. Запоріжжя
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3598-2721>
verlosznu@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНИХ
АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ В КОНСТИТУЦІЙНЕ
ПРАВО УКРАЇНИ
SPECIFICS OF RECEPTION OF INTERNATIONAL ANTI-
DISCRIMINATION STANDARDS IN THE CONSTITUTIONAL LAW OF
UKRAINE**

Анотація (Abstract). Interstate political and legal interaction and the incorporation of international human rights standards, norms, explanations and recommendations into constitutional law change the vector of constitutionalism in the direction of anthropocentrism, transhumanism and cosmopolitanism.

In the context of European integration, a renewed understanding of the essence and content of anti-discrimination standards is being accepted, and the list of common features and the mechanism for preventing and combating discrimination is being expanded.

International actors are constantly focusing on the need to expand the grounds on which discrimination can be carried out, taking into account international experience, in particular, these include the following grounds: health status (e.g., HIV-positive status of a person); lifestyle (e.g., consumption of psychoactive

substances); sexual orientation (LGBTI); gender identity; membership in a particular association (trade union, NGO); criminal record, etc.

In summary, the constitutional and legal reception of anti-discrimination standards has now passed the stage of implementation, but it will take a long time from the adoption of the law to its effective implementation. In addition, it is necessary to modernise the existing legislation in the direction of its unification, strengthening the system of guarantees for the realisation of human rights in the field of protection against discrimination and promoting the formation of constitutional legal awareness in this area.

Ключові слова: *дискримінація, антидискримінаційні стандарти, недискримінація, толерантність, реценція, конституційні права людини, рівність*

Keywords: *discrimination, anti-discrimination standards, non-discrimination, tolerance, acceptance, constitutional human rights, equality*

Конституційний розвиток сучасної демократичної держави, який детермінований ідеєю людиноцентризму, орієнтує на пошук нових інституційних форм у сфері захисту прав людини. Юридична природа публічної влади полягає в прагненні розширити межі впливу на суспільство, а тому досить важливо виробити ефективний стримуючий механізм, що сприятиме недопущенню посягання на права людини, їх порушення публічними структурами та їх представниками.

Одним із напрямків сучасного стану конституційно-правового реформування є посилення системи гарантування і ефективності механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Цей процес відбувається в тому числі й в напрямку якісного оновлення існуючих і реценції нових способів захисту конституційних прав людини і громадянина, а також суттєвого розширення каталогу прав людини у відповідності до міжнародних стандартів та науково-технічного прогресу.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини повинні не тільки визначити

конституційні орієнтири національним законодавцям, але й розглядатися як основний критерій оцінки конституційно-правових, політичних і практичних рішень, що приймаються на внутрішньонаціональному рівні. Як наголошується в директивній записці: «Необхідна допомога може бути найрізноманітнішою, починаючи з технічних висновків експертів з юридичних питань і закінчуючи сприянням у проведенні переговорів між зацікавленими сторонами щодо структури процесу і ключових конституційних принципів. Сюди також можна віднести допомогу в організації кампаній з освіти громадськості та надання консультативних послуг, адміністративної, фінансової та юридичної підтримки органу з розробки конституції і сприяння реалізації процедур остаточного прийняття» [1].

Ефективності механізму рецепції у сфері прав людини також сприяють положення, викладені в міжнародних резолюціях та деклараціях, які не мають обов'язкової сили і застосовуються в порядку «м'якого права» (soft law), але відіграють важливу роль, адже деталізують основні принципи, прописані в обов'язкових конвенціях. Наприклад, Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань (1981) [2]; Декларація про право на розвиток (1986) [3]; Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин (1992) [4]; Основні принципи і керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (2005) [5] та ін.

Міждержавна політико-правова взаємодія та рецепція міжнародних стандартів, норм, роз'яснень та рекомендацій у сфері прав людини в конституційне право змінює вектор розвитку конституціоналізму в напрямку антропоцентризму, трансгуманізму, космополітизму. З огляду на це можна визначити ряд пріоритетів конституційно-правової рецепції в цій сфері, що сприяють: по-перше, оновленому розумінню сутності та змісту загальноновизнаних (традиційних) конституційних прав людини (право на життя,

право на честь та гідність, право на приватність, заборона дискримінації тощо); по-друге, розширенню каталогу прав людини у зв'язку із розвитком науки і техніки (цифрові права, репродуктивні права, інвайронментальні права тощо); по-третє, оновленню інституційного механізму захисту прав людини, а саме запровадженню нових та розвитку національних позасудових інститутів (медіації, омбудсмана), а також визнанню юрисдикції міжнародних правозахисних судових інституцій (Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини тощо); по-четверте, універсалізації конституційних прав людини у світовому масштабі тощо [6, с. 213-214].

Так, наприклад, останнім часом в Україні в умовах євроінтеграції відбувається рецепція оновленого розуміння сутності та змісту антидискримінаційних стандартів та розширення переліку загальних ознак та вдосконалення механізму запобігання та протидії дискримінації, зокрема: п. т. ст. 420 Угоди про асоціацію з ЄС передбачає необхідність «подолання дискримінації в усіх її формах та проявах» [7].

До недавнього часу принцип рівності, закріплений у ст. 24 Конституції України: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками», не мав деталізації у поточному законодавстві. Але останнім часом з боку ООН та ЄС цьому питанню приділяється окрема увага, а тому в 2012 р. в процесі консенсусної взаємодії було прийнято Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [8], у якому було визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації. Певним чином був розширений перелік ознак, визначений у Конституції, за якими може здійснюватися дискримінація, а саме: доповнюється такими ознаками як вік, інвалідність, громадянство та сімейний стан, але і в законі, і в Конституції зазначається, що цей перелік не є вичерпним.

З боку міжнародних суб'єктів постійно акцентується увага на

необхідності розширення ознак, за якими може здійснюватися дискримінація з урахуванням міжнародного досвіду, зокрема, до них можна віднести такі ознаки як: стан здоров'я (наприклад, ВІЛ-позитивний статус особи); спосіб життя (наприклад, споживання психоактивних речовин); сексуальна орієнтація (ЛГБТІ); гендерна ідентичність; належність до певної асоціації (профспілки, громадської організації); наявність судимості та ін.

Основними формами дискримінації відповідно до ст. 5 Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» визнаються: пряма дискримінація; непряма дискримінація; підбурювання до дискримінації; пособництво в дискримінації; утиск [8], цей перелік також можна доповнити відмовою в розумному пристосуванні, віктимізацією, сегрегацією, нетерпимістю та ін.

Отже, можна зазначити, що конституційно-правова рецепція антидискримінаційних стандартів наразі пройшла етап впровадження, але від прийняття закону до його ефективної реалізації має пройти ще багато часу. До того ж необхідно модернізувати чинне законодавство в напрямку його уніфікації, зміцнення системи гарантій реалізації прав людини у сфері захисту від дискримінації та сприяти формуванню конституційної правосвідомості в цьому напрямку.

Література

1. Human rights and constitution making. United nations publication issued by the office of the united nations high commissioner for human rights (ohchr), 2018. 150 p. 135.

URL: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/ConstitutionMaking_EN.pdf

2. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань. Резолюція 36/55 генеральної асамблеї ООН від 25.11.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284#Text

3. Декларація про право на розвиток від 04.12.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_301#Text

4. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин від 18.12.1992 р.
 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text
5. Основні принципи і керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права від 25.07.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e53#Text
6. Верлос Н. В. Рецепція у конституційному праві: досвід компаративного аналізу : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 364 с. С.213-214
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р.
 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
8. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

Волкова Ю.А., доктор юридичних наук, професор,
 завідувач кафедри конституційного і адміністративного права Національного
 авіаційного університету
 Researcher (Honorary Associate) at the University of Liverpool

**ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТІВ ОХОРОНИ
 НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ
 TOOLS FOR ENSURING ENVIRONMENTAL PROTECTION STANDARDS:
 UK EXPERIENCE**

Анотація (Abstract). UK environmental law should be considered as one that derives from European Union (EU) law. Moreover, most of the EU laws that applied in the UK during the transition period, after leaving the EU, were introduced into UK law as "Retained EU Law", primarily through the European Union Act 2018. At the

same time, the UK has made a significant number of amendments to the current legislation, which guaranteed its proper functioning even after the transition period.

In the UK, there are a significant number of non-governmental environmental organisations that have a particular impact on environmental policy. Today, when the UK is no longer under the supervisory jurisdiction of the European Commission and the European Court of Justice, it is possible that non-governmental organisations can perform the function of monitoring the actions of the government and stand guard over the implementation of the developed standards of environmental protection.

Keywords: *environmental legislation, environment, healthy environment.*

Ключові слова: *екологічне законодавство, довкілля, здорове довкілля.*

Екологічне законодавство Великобританії доцільно розглядати як таке, яке походить від права Європейського Союзу (ЄС). Більше того більшість законів ЄС, які застосовувалися у Великобританії під час перехідного періоду, після виходу з ЄС, були введені в законодавство Великобританії як «Збережене право ЄС», перш за все через Закон про Європейський Союз 2018 року. У той же час Великобританія внесла значну кількість правок до чинного законодавства, які гарантували його належне функціонування й після перехідного періоду.

Угода про торгівлю та співробітництво (The Trade and Cooperation Agreement (далі – ТСА)), підписана між Великобританією та ЄС 30 грудня 2020 року, містила низку положень, які мають відношення до екологічного законодавства, включаючи зобов'язання сторін:

1. Не знижувати свій рівень захисту навколишнього середовища або клімату нижче рівнів, встановлених наприкінці перехідного періоду.
2. Імплементувати Конвенцію ООН про зміну клімату та Паризьку угоду, а також підтримувати ефективні системи ціноутворення на вуглець.
3. Вжити заходів щодо збереження біологічного різноманіття та боротьби з незаконними рубками.

4. Не зберігати антиконкурентні субсидії, за винятком певних обставин, у тому числі з міркувань охорони навколишнього середовища.

5. Не допускати субсидій на відновлювані джерела енергії, які заважають конкурентним ринкам тощо.

Закон про Європейський Союз 2020 року (The European Union (Future Relationship) Act 2020) передбачав, що до законодавства Великобританії мають вноситься такі зміни, які необхідні для виконання зобов'язань Великобританії за ТСА. В іншому випадку ТСА визнавало, що сторони вільні регулювати правовідносини (в тому числі у сфері навколишнього середовища) так, як вони вважають за потрібне. Відповідно очікувалося, що екологічне законодавство Великобританії поступово буде розходитися з правом ЄС.

У листопаді 2021 року було прийнято Закон про навколишнє середовище 2021 року, який закріплював реформи, спрямовані на захист навколишнього середовища, а саме:

- Вимога до довгострокового плану поліпшення навколишнього середовища.
- Постанова різних екологічних цілей.
- Включення екологічних принципів у законодавство Великобританії.
- Новий Офіс з охорони навколишнього середовища (OEP), який замінить наглядові функції ЄС.
- Розширення схем відповідальності виробників за відходи та надання повноважень щодо боротьби з неефективним використанням ресурсів у продукції.
- Запровадження умови «чистого приросту біорізноманіття» для надання дозволу на планування з відповідними повноваженнями для нових договорів про охорону природи.
- Посилення законодавства про якість повітря та збільшення повноважень щодо дотримання стандартів якості повітря, з обов'язковим відкликанням транспортних засобів та обладнання, що не пройшли екологічних випробувань.

- Встановлення контролю над підприємствами, які використовують сільськогосподарські товари, що походять від вирубки лісів.

У цьому аспекті варто наголосити, що уряд Великобританії приймає законодавство виключно для Англії, і тільки з деяких питань в Уельсі, де повноваження законодавчого органу має Національна асамблея Уельсу. Відповідно в Англії головним органом, який відповідає за розробку екологічної політики та екологічного законодавства, є Департамент навколишнього середовища, продовольства та сільських справ (DEFRA), хоча Департамент з питань бізнесу, енергетики та промислової стратегії, як правило, займається питаннями, пов'язаними зі зміною клімату.

Окрім того, що уряд Великобританії має компетенцію щодо розробки окремих питань в Уельсі, Валлійський уряд (Welsh government) також розробляє екологічну політику для Уельсу.

Доцільно вказати, що основними екологічними режимами Великобританії є: режим екологічного дозволу (EPR), що поєднує режим запобігання та контролю забруднення (PPC) та ліцензування управління відходами та промисловими викидами; водні ресурси; відходи (щодо аспектів, які не розглядаються відповідно до EPR); забруднені землі; охорона дикого природного середовища; оцінки впливу на довкілля (EIAs); зміна клімату тощо.

Головним органом Великобританії, який регулює та координує процедурні питання екологічної політики є Агентство з навколишнього середовища (EA) (в Уельсі, Natural Resources Wales (NRW) та Валлійський уряд (Welsh government), який має повноваження законодавчо визначати напрями екологічної політики), хоча в деяких випадках ці функції виконують місцеві органи влади.

Агентство з навколишнього середовища (далі – EA) серйозно ставить до наданих повноважень, утім не має достатніх ресурсів для забезпечення їх оптимальної реалізації і, тому, застосовує політику примусового виконання та судового переслідування. Наприклад, EA або місцевий орган влади можуть надіслати суб'єкту повідомлення-рішення про санацію, якщо виявить, що земля

забруднена, за винятком випадків, коли санація може бути проведена добровільно.

В Уельсі регуляторну функцію в екологічній сфері виконує Natural Resources Wales (далі – NRW), яка з 1 квітня 2013 року унормовує питання правозастосування та санкцій відповідно до прийнятих ЕА.

Законом про навколишнє середовище 2021 року було створено нове Управління з охорони навколишнього середовища (Office for Environmental Protection (OEP) (далі – OEP), роль якого полягає в моніторингу імплементації екологічного законодавства (спрямованого в значній мірі на заміну наглядової функції Єврокомісії після виходу Великобританії з ЄС). До повноважень OEP віднесено розгляд скарг на органи публічної адміністрації щодо недотримання екологічного законодавства, а також забезпечення нагляду за додержанням екологічного законодавства, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру.

Крім того, у Великобританії існує значна кількість неурядових природоохоронних організацій (зокрема ClientEarth, Greenpeace and Friends of the Earth), які мають особливий вплив на екологічну політику. Громадські організації та місцеві групи активістів, частіш за все у судовому порядку, намагаються оскаржити протиправні або шкідливі для навколишнього середовища рішення органів державної влади та ініціативи великих компаній.

Сьогодні, коли Великобританія більше не перебуває під наглядовою юрисдикцією Європейської комісії та Європейського суду можливо саме неурядові організації можуть виконувати функцію контролю за діями уряду та стояти на сторожі забезпечення вироблених стандартів охорони навколишнього середовища.

Гордієнко А.В., докторант кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

**ОХОРОНА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА БЕЗПЕКИ
ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ЄС
PROTECTION OF ATMOSPHERIC AIR AND AIRSPACE SECURITY:
EU EXPERIENCE**

Air pollution is the number one environmental protection problem in the EU. It causes serious diseases such as asthma, cardiovascular problems and lung cancer, and vulnerable groups are the most affected. Air pollution also harms the environment and ecosystems through excessive nitrogen pollution and acid rain. It is also costly for our economy, as it leads to lost working days and high healthcare costs.

Atmospheric air, as a natural component, has its own characteristics, related to both physical indicators and forms of its use by people. Being the basis for the existence of all living things on Earth, it performs the most important ecological functions: life-supporting, climate-regulating, protective, heat-regulating, energy-regulating, etc. Atmospheric air has a significant social value, exerting a decisive influence on human health, the quality of the environment, determining its sanitary and hygienic characteristics.

Keywords: *atmospheric air, safety, airspace, foreign experience, EU*

Атмосферне повітря, як природний компонент, має свої особливості, пов'язані водночас і з фізичними показниками, і з формами використання його людьми. Бувши основою для існування всього живого на Землі, воно виконує найважливіші екологічні функції: життєзабезпечуючі, кліматорегулюючі, захисні, теплорегулюючі, енергоресурсові тощо. Атмосферне повітря має значну соціальну цінність, здійснюючи вирішальний вплив на здоров'я людини, якість навколишнього середовища, визначаючи його санітарно-гігієнічні характеристики.

Чисте повітря має важливе значення для нашого здоров'я та навколишнього середовища. Однак через діяльність людини, що спричиняє забруднюючі викиди, якість повітря значно погіршилася. Ці види діяльності, зокрема, пов'язані з промисловістю, виробництвом енергії, побутовим опаленням, сільським господарством та транспортом.

Забруднення повітря є проблемою охорони навколишнього середовища номер один в ЄС. Це викликає серйозні захворювання, такі як астма, серцево-судинні проблеми та рак легенів, і найбільше страждають вразливі групи. Забруднення повітря також завдає шкоди навколишньому середовищу та екосистемам через надмірне забруднення азотом та кислотні дощі. Це також дорого для нашої економіки, оскільки призводить до втрати робочих днів та високих витрат на охорону здоров'я.

Забруднення повітря було головною політичною проблемою в ЄС з 1970-х років. Основними інструментами, які мають на меті забезпечити захист від надмірних концентрацій забруднення, є ряд директив, зокрема:

1. Рамкова директива про якість повітря 96/62/ЄС встановила стандарти для цілого ряду забруднюючих речовин, включаючи озон, тверді частинки (PM10) та діоксид азоту (NO₂) у період до 2004 року.

2. Директива про якість навколишнього повітря 2008/50/ЄС – це поєднання Рамкової директиви та інших директив в одну єдину директиву як частину Тематичної стратегії забруднення повітря 2005 року. Директива мала встановити цілі для дрібних твердих частинок (PM_{2.5}).

3. Директива про якість атмосферного повітря та дочірня Директива 2004/107/ЄС - поточні рамки, що використовуються для контролю концентрації забруднення повітря в ЄС. Директиви, включені сюди, спрямовані на контроль викидів з мобільних джерел, поліпшення якості палива та просування вимог щодо захисту навколишнього середовища в транспортному та енергетичному секторі.

4. Держави-члени ЄС повинні ввести визначені рівні забруднення повітря в національне законодавство. Європейське законодавство буде цей стандарт якості повітря на наступних принципах:

Держави-члени поділяють свою територію на ряд зон та агломерацій. Ці цільові зони якості повітря оцінюються за рівнем забруднення повітря за допомогою вимірювань, моделювання та інших емпіричних методів. Дані звіту цих зон якості повітря потім передаються відповідно разом з існуючим законодавством.

Коли рівень забруднювачів повітря перевищує граничні або цільові значення, держави-члени повинні підготувати план або програму якості повітря, яка вирішує відповідальне джерело. Інформація про якість повітря також повинна бути передана громадськості.

У Європейській комісії впроваджуються три методи для законодавства про якість атмосферного повітря [1]:

Використовуючи попередні рамкові директиви якості повітря, отримані дані можуть допомогти зрозуміти вплив окремих забруднювачів, їх джерел та еволюції концентрацій для розробки ефективної необхідної підтримки. Зокрема застосовуються такі методи та критерії:

1. Моніторинг порогу концентрації з населенням у зоні якості повітря або агломерації.

2. Вибір відповідного місця (можливість використовувати інформацію про моніторинг, яка підтримує подальший розвиток повітряної політики, а також управління забрудненням повітря в районі) станції моніторингу.

3. Призначення референтних методів вимірювання для стандартизованого моніторингу.

4. Моделювання для перевірки моніторингу та надання вичерпної інформації щодо публічного впливу, ідентифікації джерел та майбутніх сценаріїв вимірювання.

Забезпечення якості інформації про оцінку: документування ролей та обов'язків національних референтних лабораторій та мереж, що узагальнює процедури забезпечення якості та загальноєвропейські порівняння.

Існують також ключові питання, які керують політикою ЄС та стосуються чотирьох важливих сфер забруднення повітря [2]:

1. Тверді частинки (PM) – PM2.5 та PM10.
2. Озон наземного рівня.
3. Інші забруднювачі повітря та їх суміші.
4. Загальні питання.

Тяжкість забруднення повітря впливає на здоров'я людини, а також на підкислення та забруднення наземними озоном. ЄС запровадив політику щодо обмеження окремих джерел та національних джерел викидів ключових забруднювачів в атмосферу. Нова встановлена Директива [3] спрямована на національне скорочення п'яти забруднювачів, які відіграють певну роль у здоров'ї людини та навколишнього середовища. Крім того, Європейське екологічне агентство (ЄЕЗ) робить статус якості повітря, плани якості повітря, інтерактивні карти доступними для громадськості та глядачів даних для підтримки розробки політики, моніторингу, оцінки та комунікації між політиками та громадськістю.

Література

1. Environment URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/air_en
2. EU approves new rules for Member States to drastically cut air pollution URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_16_4358
3. Explore air pollution data URL: <https://www.eea.europa.eu/themes/air/explore-air-pollution-data/#tab-air-quality-management>

Євтушенко Д.С., доктор філософії зі спеціальності Право (PhD),
старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5334-8498>
darya_ezh@ukr.net

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ В УКРАЇНІ:
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАПОРУКА
ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ**

**ACTIVITIES OF A COMMUNITY POLICE OFFICER IN UKRAINE:
EFFECTIVENESS OF PREVENTIVE WORK AS A GUARANTEE OF
PUBLIC TRUST**

Анотація (Abstract). The article analyzes the factors of effectiveness of the law and order system in the State, takes into account the positive experience of foreign countries in reforming the police, improving police activities, in particular the experience of the United States, describes the Community Policing Project and the role of the International Criminal Investigation Training Program of the US Department of Justice in Ukraine ICITAP in training, and analyzes the role of effective preventive work of a community policeman in Ukraine as a guarantee of public trust.

Ключові слова: *превенція, превентивна діяльність, профілактична робота, правоохоронні органи, Національна поліція України, поліцейський офіцер громади, законодавство*

Key words: *prevention, preventive activity, preventive work, law enforcement agencies, National Police of Ukraine, community police officer, legislation*

Забезпечення прав людини, її свобод та законних інтересів є пріоритетним напрямком у функціонуванні правової держави. Тому вдосконалення системи правопорядку, захисту населення від протиправних дій, недопущення порушення громадського порядку та громадської безпеки, формування надійної системи комунікації між окремими правоохоронними

органами, між правоохоронними органами та населенням з питань безпеки та забезпечення потреб останнього, спрямованість дій правоохоронних органів на запобігання та протидію протиправним діям, постійний детальний аналіз причин, умов та чинників, що формують неправомірну поведінку та впливають на вчинення правопорушень серед населення, прогнозування такої поведінки окремих осіб (категорій осіб), виявлення осіб, які мають схильність до вчинення протиправних дій, опрацювання як загального, так і мікросередовища, що впливає на формування антисоціальної поведінки, складання ефективних планів профілактичної роботи з населенням тощо – все це є складовими ефективної системи правопорядку. При цьому неабияку роль при здійсненні профілактичної роботи має запозичення позитивних практик як за результатами ефективних проєктів, реалізованих всередині держави, на досвіді окремих територіальних громад тощо, так і позитивних практик реалізації профілактичної роботи за підсумками проєктів, які набули поширення за кордоном. Врахування такого досвіду надає широке коло можливостей для суб'єктів реалізації та відображає постійну динаміку в пошуку забезпечення ефективності діяльності правоохоронних органів, в т.ч. в сфері запобігання правопорушенням. Цінною при цьому є і консультативна допомога при реалізації проєктів представників суб'єктів, які вже здійснювали відповідну реалізацію, проаналізували особливості останньої, складнощі, які можуть виникнути та шляхи їх подолання.

Одним із відповідних проєктів, який успішно реалізовується вже впродовж декількох років та набув масштабності, розпочинаючи свій шлях з територіальних громад однієї із областей, є Проєкт «Поліцейський офіцер громади» [1]. Появу такого Проєкту пов'язують із реалізацією реформ поліції в Україні, а неабияку роль у консультації суб'єктам реалізації віддають Міжнародній програмі підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування Департаменту юстиції США в Україні ІСІТАР [2]. Місія такої програми полягає «у співпраці з іноземними урядами для розвитку професійних і прозорих правоохоронних органів, які захищають права людини, борються з

корупцією та зменшують загрозу транснаціональної злочинності та тероризму» [3], при цьому доцільно відзначити, що ICITAP «надає міжнародну допомогу розвитку, яка підтримує як національну безпеку, так і цілі зовнішньої політики» [3], тобто така програма розрахована на допомогу, спільну роботу із іноземними урядами з метою побудувати надійну систему захисту національної безпеки, обмін досвідом між урядами інших держав у цій сфері та побудова безпечного суспільства, ліквідація або ж мінімізація ризиків, безпосередньо пов'язаних із безпекою як всередині держави, так і щодо зовнішньої її безпеки. Так, завдяки зазначеній програмі реалізовувалась можливість консультативної допомоги у втіленні Проєкту «Поліцейський офіцер громади», підвищуючи кваліфікацію особам, які безпосередньо втілюють такий Проєкт у життя, надання необхідних знань, вмінь та навичок з метою надання можливості на основі попереднього позитивного досвіду посилити довіру населення до представників правоохоронних органів як гарантів безпеки, побудувати стійкі зв'язки між останніми та забезпечити допомогу як з боку населення правоохоронним органам, так і навпаки. Формуючи такі зв'язки правоохоронні органи не тільки підвищують свій авторитет та довіру до себе, а й відкривають шлях до ефективного здійснення своїх функцій, в т.ч. в сфері внутрішньої безпеки. Стійка постійна взаємодія з населенням, аналіз проблем, які існують в окремих населених пунктах, територіальних громадах, «із середини», в чому допомагає реалізація зазначеного Проєкту, надає можливість здійснення ефективної профілактичної роботи Національної поліції України.

Здійснюючи постійний контроль за умовами життя окремої територіальної громади, її населення, детальний аналіз особливостей такої громади, виявлення негативних факторів, що впливають на формування неправомірної поведінки окремих осіб або категорій осіб, ефективне реагування на потреби населення громади, на звернення щодо проблемних питань, що хвилюють останнє, формування впродовж проживання в громаді, за яку відповідальний представник поліції («поліцейський офіцер громади»), стійких зв'язків на основі довіри населення, надає можливість ліквідації

причин, умов, факторів, що спричиняють вчиненню правопорушень, та, як результат, зниження відсотку вчинення останніх представниками громади, що, в свою чергу, буде показником ефективності реалізації профілактичної роботи в цілому та затвердженого плану профілактичної роботи поліцейського офіцера громади зокрема.

Таким чином, досягнення Проєкту «Поліцейський офіцер громади» цілком можуть свідчити про його доцільність, ефективність і користь, поширюючи позитивні практики від громади до громади, збільшуючи масштабність Проєкту в межах держави, здійснення ефективної профілактичної роботи як однієї із цілей Проєкту, формує довіру з боку населення до поліцейського офіцера громади як представника влади, як гаранта особистої та колективної безпеки, і, як результат, реалізує забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, підвищує правосвідомість та правове виховання населення, вдосконалює систему правопорядку як в державі в цілому, так і на окремих територіальних одиницях зокрема, формуючи єдиний цілісний надійний механізм захисту держави від будь-яких протиправних діянь.

Література

1. Поліцейський офіцер громади. Офіційний веб-сайт Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/reforma-policiyi/policejskij-oficer-gromadi> (Дата звернення: 20.02.2024 року)
2. Проєкт «Поліцейський офіцер громади». Офіційний веб-сайт Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://univd.edu.ua/uk/dir/2548/proyekt-politseyskyu-ofitser-gromady-> (Дата звернення: 20.02.2024 року)
3. About ICITAP. Офіційний веб-сайт Criminal division U.S. Department of Justice. URL: <https://www.justice.gov/criminal/criminal-icitap/about-icitap> (Дата звернення: 20.02.2024 року)

Жадан Є.В., кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри публічного права та приватного права
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

**ЩОДО НОРМАТИВНОГО ТА ТЕОРЕТИЧНОГО РОЗУМІННЯ
КАТЕГОРІЇ «РЕГІОН»
REGARDING THE NORMATIVE AND THEORETICAL
UNDERSTANDING OF THE CATEGORY "REGION"**

На нормативному рівні регіон розуміється як окрема адміністративно-територіальна одиниця, але при цьому виникає питання доцільності саме застосування таких категорій саме у змісті реалізації екологічної політики. Побудова екологічної політики за іншими критеріями обґрунтовується в наукових публікаціях ряду вчених. Зокрема, у дисертації Ю.О. Легези на тему «Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів» (2018 р.) визначено, що публічне управління у сфері використання природних ресурсів в Україні шляхом «впровадження ландшафтного підходу до вирішення регіональних природоресурсних проблем» [1, с. 4, 35-36,]. Такий висновок вченої базується в тому числі і на застосуванні положень Європейської ландшафтно-конвенції [2], що ратифікована Законом України від 7 вересня 2005 року № 2831-IV «Про ратифікацію Європейської ландшафтно-конвенції» [3]. В межах чинного законодавства України переслідується ідея дотримання ландшафтного різноманіття. Ю.О. Легеза визначає, що комплексність впровадження екологічної політики на регіональному рівні вимагає її побудови, виходячи із засад ландшафтного підходу [4, с. 115-117]. Ландшафт розуміється як певна комплексна взаємопов'язана природна чи антропогенна система, що відображає однорідну подібну структуру взаємодії природних ресурсів та об'єктів, що пов'язується із відображення характерних особливостей географічного становища території, режиму використання земель та надр, що визначається рельєфом місцевості, режиму використання водних ресурсів, специфіки біоценозів. За такими

критеріями в межах енциклопедичного підходу ландшафти поділено на степові, лісові, субтропічні, тропічні та ін.. [5, с. 450–451].

Згідно із положеннями ряду міжнародних конвенцій та стратегій, що встановлюють ландшафтний підхід до здійснення екологічної політики, зокрема, із положеннями Всеєвропейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття [6], Концепції збереження біологічного різноманіття України [7] виокремлюється такі ландшафти, як: ландшафти морського узбережжя; ландшафти земель річок, озер та болот; степові ландшафти; ландшафти лісів; ландшафти гір; ландшафти земель агропромисловості та ведення інших видів господарської діяльності. Ю.О. Легеза визначає, що побудова системи екологічного управління, яка побудована на ландшафтному підході, здатна забезпечити комплексність забезпечення Стратегії сталого розвитку [5, с. 450–451].

На разі система органів публічної влади у сфері охорони НПС в Україні передбачає побудову за адміністративно-територіальним принципом, що функціонує на таких рівнях, як: загальнонаціональний, обласний та місцевий (або регіональний) [7]. Н.В. Барбашова визначає, що такий уніфікований підхід не здатен забезпечити належний рівень ефективності здійснення політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [8, с. 179-180]. Але при цьому є необхідним здійснення пошуку забезпечення ефективності будь-якого явища, в тому числі і предмету даного дослідження, що вимагає здійснення критичного аналізу підходів до встановлення структурних елементів системи суб'єктів екологічної політики. При цьому Н. Р. Малишева акцентує, що ефективність екологічної політики може досягатися лише на підставі врахування характеристик місцевості, де вимагається її реалізація [9, с. 114-123].

Побудова екологічної політики та системної структури органів публічної влади та їх компетенцій в Україні визначається на конституційному рівні. Проблема розподілу повноважень між різними рівнями влади є важливою складовою конституційного ладу будь-якої країни. Конституційний лад і

розподіл повноважень визначаються Конституцією України [10]. Конституція України передбачає розділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип є основою конституційного ладу і визначає основні сфери впливу кожного з органів влади. Конституція України також визначає принцип місцевого самоврядування. Місцеві ради та виконавчі органи мають повноваження вирішувати питання, які стосуються місцевого рівня. Конституція України визначає повноваження Кабінету Міністрів України, який виконує виконавчу владу та забезпечує формування та реалізацію державної політики. Влада законодавча зосереджена в Верховній Раді України, яка приймає закони та визначає основні принципи внутрішньої та зовнішньої політики. Конституція також встановлює незалежність судової влади та надає Конституційному Суду України право перевірки конституційності законів. Забезпечення ефективної взаємодії між центральною, регіональною та місцевою владою є важливою умовою для забезпечення єдності та стабільності в країні. Ці принципи та засади визначають роль та функції кожного рівня влади в системі управління країною. Однак, ефективність цієї системи також залежить від її практичної реалізації, дотримання принципів правової держави та забезпечення взаємодії між всіма гілками влади.

Література

1. Лєгеца Ю.О. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2018. 512 с.
2. Європейська ландшафтна конвенція від 20 жовтня 2000 року. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_154#text

3. Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції: Закон України від 7 вересня 2005 року № 2831-iv. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2831-15#text>
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. Ред.) та ін. Київ : «Укр. Енцикл.», 1998. Т. 3 : к–м. 2001. 792 с.
5. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного і ландшафтного різноманіття : прийнята в м. Софія 23–25 жовтня 1995 р.. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_711
6. Концепція збереження біологічного різноманіття України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.1997 Р. № 439. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/439-97-п>
7. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264–XII. URL.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/>
8. Барбашова Н.В. Регіон у правовому забезпеченні екологічної безпеки України: дис. ... д.ю.н. 12.00.06. К., 2013. 446 с.
9. Малишева Н. Екологічне право: вектори розвитку в ХХІ сторіччі. *Право України*. 2011. № 2. С. 114–123.
10. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#text>

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України, декан юридичного факультету
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1101-8073>
T_deputy@ukr.net

**СЛУЖБОВЕ ПРАВО: ЯКИМ МОЖЕ БУТИ ЙОГО ВИКЛАДАННЯ У
ЗВО, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧІВ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 081 ПРАВО В УКРАЇНІ
SERVICE LAW: HOW IT CAN BE TAUGHT IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS THAT TRAIN APPLICANTS IN THE SPECIALTY 081
LAW IN UKRAINE**

Анотація (Abstract). The article analyzes the Standard of Higher Education which stipulates that the final certification of applicants is carried out in the form of a single state qualification examination, which includes assessment of applicants' competencies in service law. The author analyzes the possible options for teaching the discipline "Service Law" in higher education institutions which provide training for applicants majoring in "Law". The expediency of systematic formation of such competencies through the study of compulsory professional and elective disciplines is discussed. The study of such disciplines should be provided for both during the bachelor's and master's degree programs. The introduction of specializations for in-depth mastery of competencies in service law at the master's level should be considered a positive educational practice and should be disseminated among higher education institutions. Only under such conditions can the quality of training of applicants for future professional activities in the field of public service be ensured.

Ключові слова: *службове право освітній процес, здобувачі, право, навчальні дисципліни*

Key words: *service law, educational process, students, law, academic disciplines*

Згідно із Стандартом вищої освіти для другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право, затвердженого

наказом МОН України від 20 липня 2022 року № 643, атестація здобувачів за відповідним рівнем вищої освіти здійснюється у формі Єдиного державного кваліфікаційного іспиту у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (розділ VII. Форми атестації здобувачів вищої освіти) [1]. Складання Єдиного кваліфікаційного іспиту передбачається згідно із Програмою, затвердженою наказом МОН України від 08 жовтня 2021 року № 1076, що дозволяє « ... оцінити рівень засвоєних здобувачем вищої освіти спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, визначених стандартами вищої освіти та достатніх для ефективного виконання професійної діяльності за обраною спеціальністю» (Розділ «Вступ» [2]). Програмою передбачено, що такі компетентності здобувачі мають набувати « ... під час вивчення комплексу дисциплін загальної підготовки, професійної підготовки та вибіркового дисциплін» (Розділ «Вступ» [2]). Аналіз Програми ЄДКІ дозволяє із упевненістю стверджувати, що оцінці підлягають компетентності, яких здобувач набуває під час вивчення освітнього компонента (компонентів), зміст якого пов'язаний із правовим регулюванням відносин у сфері публічної служби. Так, зокрема, Деталізованою структурою Програмою ЄДКІ передбачено: код 2.3 «Обмеження, що застосовуються до публічних службовців щодо запобігання корупційним проявам», із когнітивним рівнем, на якому має бути його засвоєно, - «В» («Знання», «Розуміння»), а також код 12 «Загальні етичні вимоги правничої професії», із його внутрішнім поділом, що передбачає «прив'язку» до специфіки різновиду фаху, й знову ж із когнітивним рівнем, на якому має бути його засвоєно, - «В» («Знання», «Розуміння»). І це положення Програми, які містять безпосередню вказівку на «зв'язок» із правовим регулюванням відносин у сфері публічної служби. Не варто забувати й про інші коди Програми, які, хоча такої безпосередньої вказівки і не містять, проте передбачають набуття відповідних компетентностей. Мова йде, насамперед, про код 2 «Адміністративне право України», із когнітивним рівнем, на якому має бути його засвоєно, - «С» («Знання», «Розуміння», «Застосування»). Отже, виникає питання, як здобувачам набувати відповідних компетентностей для

успішного складання ЄДКІ? І зокрема стосовно набуття компетентностей, безпосередньо пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю у сфері публічної служби.

Вирішення відповідного питання цілком можливим є, із урахуванням того, що такі компетентності здобувачі набувають системно, впродовж навчання на першому (бакалаврському) та другому(магістерському) рівнях вищої освіти, що повністю узгоджується із положеннями Програми ЄДКІ – «... майбутній магістр права має володіти компетентностями, які формуються під час вивчення комплексу дисциплін загальної підготовки, професійної підготовки та вибіркового дисциплін, упродовж всього нормативного терміну (освітньо-професійна програма - 90 кредитів ЄКТС, освітньо-наукова програма - 120 кредитів ЄКТС) у закладі вищої освіти» (Розділ «Вступ» [2]), завдяки включенню до навчальних планів здобувачів кількох освітніх компонентів. Такими можна вважати: а) освітній компонент професійної підготовки «Адміністративне право України», вивчення якого є обов'язковим здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що узгоджується із Стандартом вищої освіти, затвердженим наказом МОН України від 12 грудня 2018 року № 1379 (СК 7) [3]. При цьому варто зазначити, що зміст відповідного освітнього компоненту передбачає вивчення тем, безпосередньо пов'язаних із правовим регулюванням відносин у сфері публічної служби. Кількість годин для вивчення, із урахуванням певних лімітів стосовно тижневого навчального навантаження здобувачів (як правило, другого року навчання), є недостатньо великою (від 4 до 8), що зумовлює активізацію самостійної роботи здобувачів. Проте, саме під час вивчення цієї дисципліни формується фундамент компетентностей здобувачів із службового права. б) освітніх компонентів вільного вибору здобувачів (із розмаїттям таких для різних років навчання та різних рівнів вищої освіти). Як свідчить аналіз освітніх програм та навчальних планів ЗВО, які здійснюють підготовку здобувачів за спеціальністю 081 Право, серед таких дисциплін здобувачам пропонуються: «Службове право», «Правове регулювання відносин державної служби», «Правове регулювання відносин

публічної служби», «Особливості правового регулювання відносин окремих різновидів публічної служби», «Відповідальність публічних службовців, «Порівняльне службове право» тощо. Цілком логічним є включення до навчальних планів зазначених освітніх компонентів вільного вибору здобувачів на старших курсах бакалаврату після вивчення освітнього компоненту професійної підготовки «Адміністративне право України», що дозволяє деталізувати, поглиблювати компетентності стосовно різновидів публічної служби, особливостей правового регулювання відповідних відносин та формування практики правозастосування. При цьому обов'язково має враховувати унікальність освітніх програм, що зумовлює корегування фокусу уваги до переліку освітніх компонентів вільного вибору здобувачів (наприклад, особливості правового регулювання окремих різновидів публічної служби для здобувачів ЗВО зі специфічними умовами навчання). Вивчення відповідних освітніх компонентів вільного вибору варто планувати як для першого, так і для другого рівнів вищої освіти, із поступовим посиленням спеціалізації їх змісту (наприклад, «Порівняльне службове право», «Актуальні питання права військової служби», «Антикорупційне право» тощо), що дозволяє актуалізувати компетентності, якими оволодівають впродовж всього періоду навчання впродовж всього періоду навчання у ЗВО, й посилити свою підготовку до складання ЄДКІ, із акцентом на коди його Програми.

Як «удосконалений», «спеціалізований» варіант підготовки здобувачів, який дозволяє сформувати «якісний» фундамент для оволодіння компетентностями стосовно правового регулювання відносин публічної служби, компетентностей із службового права, можна вважати наявні позитивні освітні практики деяких ЗВО України стосовно впровадження тематичних (спеціалізованих, майнорових) освітніх програм для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Такі практики сформувалися, наприклад, у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, Навчально-науковому інституті права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (майнори «Запобігання корупції», «Публічне адміністрування у сфері

юстиції», «Правові засади діяльності органів юстиції» тощо). Дійсно, підвищений акцент уваги до вивчення освітніх компонентів, безпосередньо пов'язаних із оволодінням компетентностей стосовно службового права, підвищує спроможність здобувачів до результативного складання ЄДКІ, проте така практика є, скоріше, винятком ніж стандартом, а отже вирішення питання «якості» підготовки здобувачів до складання ЄДКІ саме стосовно кодів, які мають «прив'язку» до службового права, цілком логічним вбачається завдяки системному вивченню службового права здобувачами впродовж навчання на двох рівнях вищої освіти й завдяки вивчення обов'язкового фахового освітнього компонента «Адміністративне право України» (тематичний блок) й циклу освітніх компонентів вільного вибору здобувачів під час навчання як на першому, так і другому рівнях вищої освіти.

Література

1. Наказ МОН України від 20 липня 2022 року № 643 «Про затвердження Стандарту вищої освіти для другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-magistr-zizminami-643-20032023.pdf>
2. Наказ МОН України від 08 жовтня 2021 року № 1076 «Про затвердження програми єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» на другому (магістерському) рівні вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1076729-21#text>
3. Наказ МОН України від 12 грудня 2018 року № 1379 «Про затвердження Стандарту вищої освіти для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право». URL: <file:///c:/users/user/downloads/5c2334b813802091484172.pdf>

Колпаків В. К., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного і адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-8580-3261>

ПОНЯТТЯ ПРОТИПРАВНОЇ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

THE CONCEPT OF UNLAWFUL INACTION OF A CIVIL SERVANT

Анотація (Abstract). The article focuses on the main doctrinal approaches to understanding disciplinary liability as a special type of legal liability which is conditioned by the special status of a person, provides a thorough analysis of the main approaches to understanding the grounds for such liability, distinguishes three types of acts of a civil servant which qualify as omission and analyzes each of them in detail, focusing on the specifics of the elements of the corpus delicti and distinguishing them from related ones.

Ключові слова: *протиправна бездіяльність, державний службовець, дисциплінарна відповідальність*

Keywords: *unlawful omission, civil servant, disciplinary liability*

Під протиправною бездіяльністю державного службовця розуміється невчинення дії (дій), які відповідна особа була зобов'язана та могла вчинити на виконання покладених на неї завдань чи обов'язків. У нормативних документах використання терміну "бездіяльність", як правило корелюється з терміном "дія", а їх система ("дія – бездіяльність") позначається терміном "діяння"[1].

Протиправна бездіяльність є юридичним фактом і породжує правові наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення правовідносин. Вона є однією з онтологічних кваліфікаційних ознак правопорушення [2, с.63].

В Законі України "Про державну службу" безпосередньо про протиправну бездіяльність державних органів їх посадових осіб та державних службовців йдеться у статтях 10 "Політична неупередженість", 11 "Захист

права на державну службу", 17 "Керівник державної служби в державному органі", 65 "Підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності", 80 "Основи матеріальної відповідальності державних службовців".

Стосовно політичної неупередженості (стаття 10) закон вимагає від державного службовця, по-перше, неупереджено виконувати легітимні накази, розпорядження і доручення керівників, незалежно від а) їх партійної належності та б) своїх політичних переконань; по-друге, забороняє йому демонструвати свої політичні погляди; по-третє, вчиняти діяння (дії або бездіяльність), що у будь-який спосіб а) можуть засвідчити його особливе ставлення до політичних партій, б) негативно вплинути на імідж державного органу та довіру до влади, в) становити загрозу для конституційного ладу, територіальної цілісності і національної безпеки, г) становити загрозу для здоров'я та прав і свобод інших людей.

Регулюючи захист права на державну службу (стаття 11) Закон встановлює, що службовець, у разі порушення його прав, може подати скаргу із зазначенням відповідних фактів безпосередньо до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби або до суду. Заявник має право оскаржити рішення, дії чи бездіяльність державних органів та їх посадових осіб, що перешкоджають реалізації прав, наданих йому законом "Про державну службу".

До повноважень керівника державної служби в державному органі (стаття 17) віднесено розгляд скарг на дії або бездіяльність державних службовців.

Регламентуючи підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності (стаття 65), Закон визначив, що ними є вчинення протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні посадових обов'язків та інших вимог, встановлених законом "Про державну службу" та іншими

нормативно-правовими актами, за яке передбачено застосування дисциплінарного стягнення.

Законом також передбачено відшкодування за рахунок держави матеріальної і моральної шкода, яка заподіяна фізичним та юридичним особам бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень (стаття 80).

До дисциплінарних проступків прямо віднесено бездіяльність у вигляді невиконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень та неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення.

Крім цього, шляхом бездіяльності можуть бути вчинені такі проступки як недотримання правил внутрішнього службового розпорядку, порушення Присяги державного службовця, порушення правил етичної поведінки державних службовців, неподання інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу.

Наявністю компонентів бездіяльності характеризуються такі проступки, як неналежне виконання посадових обов'язків, прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу злочину або адміністративного правопорушення.

Аналіз поняття "неналежне виконання" [3, с. 181], тобто не в повному обсязі здійснене державним службовцем виконання покладених на нього повноважень, дає підстави для обґрунтованого визнання неналежного виконання обов'язків одним з видів бездіяльності.

Видом бездіяльності, похідним від неналежного виконання обов'язків, слід вважати невикористання встановленого в передбаченому порядку права державного службовця на вчинення певних дій. Наприклад, передбаченого ст. 7

Закону України "Про державну службу" права отримання від державних органів, підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування необхідної інформації з питань, що належать до його повноважень, у випадках, встановлених законом.

Неналежне виконання обов'язків має місце у разі порушення державним службовцем термінів здійснення необхідних дій (несвоєчасне здійснення). Бездіяльність у таких випадках виникає з моменту пропуску (закінчення) терміну, встановленого нормативним актом для вчинення певних дій (наприклад, направлення відповіді заявнику державним службовцем після закінчення встановленого в передбаченому законом порядку терміну його відправлення).

Таким чином, є три типи діянь державного службовця що кваліфікуються як бездіяльність: а) невиконання повноважень, б) неналежне виконання повноважень, в) невикористання наданого права.

Аналіз нормативного матеріалу щодо бездіяльності в сфері службових відносин свідчить, що її об'єктом є належна поведінка службовця, модель якої закріплена в нормативних актах про відповідний вид державної служби та обумовлена займаною посадою.

Бездіяльність є винним діянням. Вона може вчинятися як у формі умислу, так і у формі необережності. Про умисну бездіяльність свідчать норми п.3 ст.80 Закону України "Про державну службу" де зазначено, що у разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умисно заподіяну його протиправними діями або бездіяльністю. Необережне вчинення бездіяльності впливає з логічного аналізу складів дисциплінарних проступків (ст.65 "Підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності" Закону України "Про державну службу"). За відсутністю вини бездіяльність не може визнаватись протиправною.

Для правової оцінки і кваліфікації поведінки державного службовця як бездіяльності необхідно виходити з наступного: 1) бездіяльністю може бути

визнана тільки поведінка, яка впливає зі службових повноважень державного службовця, якими він наділений у силу займаної посади; 2) державний службовець повинен бути своєчасно ознайомлений з встановленими правами і обов'язками, повинен їх знати і вони повинні бути йому зрозумілі; 3) у державного службовця повинна бути реальна можливість виконання закріплених прав і обов'язків.

Властивості бездіяльності по службі обумовлені публічним характером адміністративно-правових норм і особливостями адміністративно-правових відносин у сфері яких виникає пасивна поведінка державного службовця.

Виходячи з них, по-перше, бездіяльність державних службовців виникає і існує в процесі здійснення публічного адміністрування, по-друге, її владний характер обумовлений юридичною нерівністю сторін, владним характером повноважень службовця, по-третє, бездіяльність державних службовців носить односторонній, домінуючий над адресатами їх волевиявлення характер, по-четверте, бездіяльність впливає на регулювання правових відносин, може їх змінювати і припиняти, по-п'яте, бездіяльність характеризується особливим механізмом, який застосовується для визнання її незаконності оскарженням в адміністративному або судовому порядку, по-шосте, бездіяльність державних службовців характеризується універсальністю вона спостерігається у всіх сферах (економічній, адміністративно-політичній, культурній тощо) публічного адміністрування, по-сьоме, бездіяльність державних службовців здатна породжувати правові наслідки.

Детермінантні властивості протиправної бездіяльності державних органів їх посадових осіб, державних службовців є базовим підґрунтям запровадження відповідних класифікацій за такими критеріями: по сферам публічного адміністрування; за місцем органу в адміністративній ієрархії; за адміністративно-правовим статусом суб'єкта бездіяльності; за видами публічної служби; за характером пасивної поведінки; за правовими наслідками; за ступенем усвідомлення; за засобами визнання протиправності тощо.

Література

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.
2. Колпаков В. К. Адміністративний проступок як об'єктивна реальність: онтологія і гносеологія феномена. Еволюція конституційного, адміністративного та кримінального права: матеріали круглого столу (м. Харків, 15.09.2022 р). Х.: НЮУ ім. Я. Мудрого, 2022. 134 с. С.62-67. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/>
3. Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Теорія адміністративного проступку. Монографія. Х.: Харків юридичний, 2016. 344 с.

Маркова О.О., доцент кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент,
Research Fellow, University of Lincoln
<https://orcid.org/0000-0001-9970-0944>
helena.sherstuk@gmail.com

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ФРАНЦУЗЬКОЇ МОДЕЛІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

HISTORICAL OVERVIEW OF THE FRENCH MODEL OF ADMINISTRATIVE PROCEDURE

Анотація (Abstract). In theses, the author conducts a brief historical analysis of factors that influenced the formation and development of the French model of administrative procedure, starting with the French Revolution. It focuses detailed attention on the consideration of the dual legal status of the Conseil d'État, defines its main powers and finds out what role this body played in the sphere of administrative procedure. Notes the impact of EU policy and the processes of globalization and Europeanization on the French model.

Ключові слова: французька модель, адміністративна процедура.

Keywords: French model, administrative procedure.

Французька революція була основною історико-політичною подією, яка вплинула на розвиток адміністративного права і прав людини в країні. Завдяки цій події у Франції була трансформована соціальна та політична система та збережена традиція відокремлення судової влади від виконавчої. Вагомим результатом Французької революції стала кодифікація прав людини в декларації, в якій були закріплені основні принципи, що встановили нові підходи у відносинах між державою та громадянином, а саме – заборона органам здійснювати дії, які негативно впливають на громадян і суспільство в цілому. Це був перший крок у напрямку розвитку ідей про адміністративну процедуру, яка у той час була позбавлена зовнішньої значущості та розглядалася як правила, якими керувалися органи при прийнятті рішень [1, с. 132].

Особливу увагу звернімо на основні фактори, які вплинули на становлення і розвиток французької моделі адміністративної процедури. Проаналізувавши нормативно-доктринальні положення законодавчих актів та робіт науковців, ми виділи наступні фактори: 1) наявність у країні дуальної правової системи; 2) наділення Conseil d'État (Державної ради) дуальним правовим статусом – судді та радника уряду; 3) неписаний характер адміністративного права, джерелом якого здебільшого було прецедентне право (розроблене Conseil d'État), 4) особливість французького доктринального права (воно було розроблене французькими вченими спільно з членами адміністративного суду); 5) активний вплив європейського адміністративного права та політики Європейського Союзу на розробку кодифікованого акта, який закріплює загальні правила адміністративної процедури.

Особливий характер французького адміністративного права виявляється в наявності в країні дуальної правової системи, яка складається з двох галузей права – droit privé та droit administratif, кожна з них має своє самостійне регулювання [2, с. 56]. Перша регулює приватні відносини і тому називається приватним правом (droit privé), інша – адміністративним правом (droit

administratif), яке регулювало діяльність державних посадових осіб, їхні функції, повноваження, правові акти, які вони приймали, а також відносини, що виникали між ними та приватними особами. Потужним історичним чинником, що пояснює встановлення у Франції автономного адміністративного права, був принцип поділу влади між судовими та адміністративними органами. Після революції не було адміністративних судів, тому в разі виникнення спору з адміністративного питання громадяни могли звернутися лише зі скаргою до керівника адміністрації або вищого органу виконавчої влади. Консульство (Le Consulat) створило Conseil d'Etat як орган, призначений вирішувати спори, конфлікти, що виникають з адміністративних питань, виконуючи функції радника [3].

З прийняттям Закону від 24 травня 1872 р. Conseil d'Etat отримав статус адміністративного суду і був наділений юрисдикцією вирішувати справи. Дуалізм у правовому статусі Conseil d'Etat проявлявся в наявності одночасно судових і адміністративних повноважень, які реалізуються в процесі здійснення діяльності, яка вплинула на подальшу кодифікацію всього адміністративного права та адміністративної процедури зокрема [4]. Результатом судової діяльності Державної ради є прецедентне право, яке вплинуло на розвиток французької моделі адміністративної процедури, що сформувалася в системі адміністративної юстиції. Більшість правил і принципів адміністративної процедури розроблялися переважно Державною радою (Conseil d'Etat) і за своїм змістом відображали аналогію судових правил, що закріплювалися в Кодексі адміністративної юстиції. Проте сьогодні правила адміністративної процедури Франції закріплені в окремому акті – Кодексі взаємовідносин між громадськістю і адміністрацією (CRPA).

Наступною особливістю французького адміністративного права був його неписаний характер через традиційну стриманість законодавчого органу в цьому питанні. У результаті цього Conseil d'Etat самостійно розробляв необхідні правила, які відображалися в судових рішеннях, заповнюючи в такий

спосіб прогалини в питанні правового регулювання адміністративної процедури.

Не дивлячись на те, що Франція була членом ЄС, вона зберігала ізоляційну позицію з питання кодифікації адміністративного права в цілому й адміністративної процедури зокрема, що негативно сприймалося ЄС. Однак з часом природа класичного французького адміністративного права поступово змінювалася внаслідок впливу європеїзації та глобалізації, а також процедуризації, які пронизувала адміністративне право більшості країн – членів ЄС. Тому у відповідь на такі зміни, у Франції була створена Вища комісія з кодифікації, яка вперше передбачила в Програмі роботи положення про розробку проєкту Адміністративно-процедурного кодексу, в якому необхідно було акумулювати загальні правила та принципи адміністративних процедур, які регламентувалися різними законами. Найбільш важливі реформи адміністративного права у Франції значною мірою залежали від підтримки Державної ради. У результаті внутрішніх дебатів у Державній раді її члени схвалили пропозицію кабінету міністрів, який отримав у парламенті дозвіл ввести в дію кодекс, який зосереджений на процедурах і відносинах між громадянами та адміністрацією за допомогою делегованого законодавства [5, с. 867]. Результатом їхньої спільної роботи став Кодекс взаємовідносин між громадськістю та адміністрацією, який набув чинності 1 січня 2016 р [6]. У цьому кодексі закріплені не тільки існуючі вже законодавчі положення ряду законів, а й низка формулювань класичного прецедентного права, а також нововведення, що стосуються адміністративної процедури.

Отже, особливість французької моделі адміністративної процедури розкривається через фактори про які ми говорили вище, зокрема історичну роль Державної ради, яка відіграла основну роль як у становленні, так і в подальшому розвитку адміністративної процедури, перетворивши її на оригінальну та всеосяжну модель.

Література

1. Маркова О.О. Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури. Суми : Університетська книга, 2022. 368 с.
2. Bermann G. A., Picard E. Introduction to French Law. Paris : Kluwer Law International, 2008. 526 p.
3. Constitution of the Year VIII: December 13, 1799 (23 Frimaire, Year VIII). The Napoleon Series. URL: https://www.napoleonseries.org/research/government/legislation/c_constitution8.html
4. Code de justice administrative: URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/legitext000006070933>
5. Droit comparé de la procédure administrative. Comparative Law of Administrative Procedure / eds. : J.-B. Auby, T. Perroud. Bruxelles : Bruylant, 2016. 1043 p.
6. Code des relations entre le public et l'administration. Légifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/legitext000031366350/>

Мельковський О.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
м.Запоріжжя, Україна
<http://orcid.org/0000-0001-8916-5343>
av-melkovskiy@ukr.net

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ SOME PROBLEMS OF REFORMING INTERNAL SECURITY UNITS IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES OF UKRAINE

Анотація (Abstract). In the current period of martial law, in which our entire state is, a complex of additional problems has been added to the activities of all law enforcement agencies without exception. At the same time, the general stability of the entire state power in Ukraine depends on the stability of the aforementioned law enforcement structures, on a high degree of trust in them. In connection with this, the

role of units that ensure internal security and fight against negative phenomena in law enforcement agencies is increasing.

When considering the concept of "internal security of law enforcement agencies", it should be understood not only as a state of protection of the vital interests of the state and citizens in general, but also as the system of law enforcement agencies of the country in particular. Taking into account the analysis of the concept of "internal security", it can be considered as: conditions under which any internal and external threats (danger) in the middle of the law enforcement system are absent and prevented; a state when nothing and no one threatens the normal functioning of their system and the performance of functions in the sphere of law enforcement and crime prevention; activity of structural subdivisions of law enforcement agencies and their employees regarding detection, prevention, weakening, elimination and diversion of internal and external threats to their normal functioning.

Ключові слова: *підрозділи правоохоронних органів, умови воєнного стану, стресогенні фактори, співробітники поліції, забезпечення національної безпеки, професійна адаптація, службово-бойова діяльність.*

Keywords: *units of law enforcement agencies, martial law conditions, stressful factors, police officers, ensuring national security, professional adaptation, service and combat activity.*

У теперішній період воєнного стану, в якому перебуває вся наша держава, додався комплекс додаткових проблем в діяльності всіх без винятку правоохоронних органів. При цьому, від стійкості зазначених правоохоронних структур, від високого ступеню довіри до них, залежить загальна стабільність всієї державної влади в Україні. У зв'язку з чим підвищується роль підрозділів, які забезпечують внутрішню безпеку та боротьбу з негативними явищами в правоохоронних органах.

Розглядаючи поняття „внутрішня безпека правоохоронних органів” слід розуміти його не тільки як стан захищеності життєво важливих інтересів

держави та громадян загалом, але як і системи правоохоронних органів країни зокрема.

Серед проблем, якими переймаються підрозділи внутрішньої безпеки (далі ВБ), на нашу думку слід виділити наступні:

- потребує удосконалення нормативне регулювання діяльності підрозділів ВБ при здійсненні оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД) з метою запобігання злочинам та виявленню корупційних проявів;

- відсутня науково обґрунтована характеристика загальних та корупційних правопорушень що вчиняють працівники;

- не визначено індикаторів проявів корупційної діяльності працівників;

- не розроблена організаційно-тактична модель запобіжної діяльності підрозділів ВБ;

- не визначено оперативно-розшукових ознак злочинної діяльності на користь організованих злочинних угруповань (далі ОЗУ) та відсутні методичні рекомендації щодо здійснення контррозвідувальної діяльності відносно впливу ОЗУ на діяльність конкретних працівників та підрозділів правоохоронних органів;

- не розроблено загальних основ формування агентурної мережі для вирішення завдань служби внутрішньої безпеки;

- відсутні методичні рекомендації щодо використання оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) з метою запобігання кримінальних правопорушень підрозділами ВБ в умовах діючого КПК;

- відсутні науково-обґрунтовані рекомендації з питань підвищення рівня оперативної готовності персоналу підрозділів ВБ для вирішення завдань запобіжної діяльності;

- у межах правоохоронних органів не розроблено системи взаємодії служб внутрішньої безпеки для вирішення завдань запобігання кримінальних правопорушень та фактів корупції серед персоналу правоохоронних органів.

Підрозділи внутрішньої безпеки повинні виконувати два види функцій забезпечення внутрішньої безпеки: внутрішнього та зовнішнього спрямування.

До зовнішніх загроз внутрішньої безпеки правоохоронних органів відносяться:

1) можливе спрямування із злочинними намірами до об'єктів, структур і працівників територіальних органів терористичних організацій, незаконних озброєних формувань і окремих осіб з метою створення сприятливих умов для проведення терактів, захоплень заручників та інших насильницьких дій відносно працівників правоохоронних органів і членів їх сімей;

2) протиправна діяльність юридичних і фізичних осіб, що заподіює збиток інтересам України, перешкоджає належному виконанню покладених на правоохоронні органи України завдань;

3) спроби проникнення до правоохоронних органів кримінальних елементів з метою здійснення протиправної діяльності;

4) посягання на життя, здоров'я, честь, гідність і майно працівників правоохоронних органів і членів їх сімей;

5) технічне проникнення кримінальних структур і окремих осіб до баз даних персональних комп'ютерів, локальних мереж, засобів зв'язку, оргтехніки і до відомостей на паперових носіях з метою отримання конфіденційної інформації, у тому числі, що містить державну і податкову таємницю, для використання її в протиправних цілях.

б) діяльність організованих груп, злочинних співтовариств (злочинних організацій), спрямована на: проникнення до правоохоронних органів України; несанкціонований доступ до інформації обмеженого поширення, оброблюваної на засобах обчислювальної техніки, і до відомостей на паперових носіях з метою отримання конфіденційної інформації, у тому числі, що містить державну (іншу таємницю) та охоронюється законом; отримання службової інформації від співробітників, цивільних службовців і працівників системи правоохоронних органів України шляхом встановлення довірчих стосунків, підкупу і шантажу; протиправні дії щодо діяльності правоохоронних органів України пов'язаної з погіршенням їх матеріально-технічного, фінансового і іншого забезпечення діяльності; компрометація правоохоронних органів

України; залучення співробітників, цивільних службовців і працівників системи правоохоронних органів України до протиправної діяльності, у тому числі для сприяння в її здійсненні, а також дезорганізуючі дії щодо їх морально-психологічного стану.

До внутрішніх загроз стану внутрішньої безпеки відноситься можливість наступних протиправних проявів з боку співробітників правоохоронних органів:

1) співучасті на ідейній основі або з корисливих мотивів або іншої зацікавленості в злочинній діяльності терористичних організацій і незаконних озброєних формувань, сприяння окремим злочинним особам у проведенні терактів, захоплень заручників і інших насильницьких дій;

2) неналежне виконання посадових обов'язків, що сприяє юридичним і фізичним особам у протиправній діяльності та заподіює збиток державі;

3) сприяння кримінальним елементам у вступі на службу до правоохоронних органів у протиправних цілях;

4) корупційні прояви;

5) проникнення до баз даних персональних комп'ютерів, локальних мереж, засобів зв'язку, оргтехніки і до відомостей на паперових носіях з метою отримання конфіденційної інформації, у тому числі, що містить державну або службову таємницю, для використання її в протиправних цілях;

6) незаконне отримання і розголошення відомостей, що становлять державну або службову таємницю, розкрадання або втрата документів, що містять державну або службову таємницю;

7) здійснення злочинних діянь співробітниками, цивільними службовцями і працівниками правоохоронної системи України;

8) порушення порядку охорони об'єктів інфраструктури правоохоронної системи України, недотримання встановленого порядку несення служби;

9) порушення в організації проведення конкурсів і аукціонів щодо розміщення замовлень на централізоване постачання озброєння, засобів зв'язку, військової і спеціальної техніки, автотранспорту, інших матеріально-технічних

ресурсів, виконання робіт і надання послуг для потреб правоохоронних органів України;

11) порушення законності і соціальної справедливості у вирішенні кадрових, управлінських і соціальних питань керівниками (начальниками) усіх рівнів правоохоронної системи України, у тому числі необгрунтовані рішення, що приймаються у сфері підбору, розставляння і ротації кадрів.

Таким чином, посилення уваги до проблем забезпечення внутрішньої безпеки в системі правоохоронних органів України сприятиме можливості її системного розвитку та стабільності в державі.

Панкратова К.О., викладач кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6915-9736>
ksenya.pankratova.93@ukr.net

**ПЕРЕДАЧА ЗАСУДЖЕНОГО ДЛЯ ОБМІНУ ЯК
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
TRANSFER OF A CONVICTED PERSON FOR EXCHANGE AS A
PRISONER OF WAR: CRIMINAL-LEGAL ASPECT**

Анотація (Abstract). The work is devoted to highlighting the criminal-legal aspects of release from serving a sentence in connection with the adoption by an authorized body of a decision to hand over a convicted person for exchange as a prisoner of war. The corresponding legislative changes were initiated by urgent problems that arose during the resolution of issues related to the procedure for the exchange of convicts as prisoners of war. Thus, the norms of the Criminal Code of Ukraine stipulate that the basis for release from serving a sentence in connection with the decision to transfer a convicted person for exchange as a prisoner of war is the adoption of a decision by an authorized body to transfer such a person for exchange. A mandatory condition for release from serving a sentence of this type is the written consent of the convicted person to carry out such an exchange.

Ключові слова: звільнення від відбування покарання, обмін засудженого, військовополонений, передача засудженого для обміну, уповноважений орган, засуджений, покарання.

Keywords: *exemption from serving a sentence, convict exchange, prisoner of war, transfer of the convict for exchange, authorized body, condemned, punishment.*

У зв'язку із повномасштабною збройною агресією на території України виникла необхідність удосконалення кримінального законодавства у цій сфері. Так, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено ст. 84-1, що регламентує окремий вид звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого [1]. Даний механізм звільнення від відбування покарання унормовує процедуру обміну військовополонених, а саме визначає підстави, умови та наслідки такого звільнення.

Наразі проблеми звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого стали предметом досліджень таких вітчизняних науковців, як Ю. Василенко, А. Вознюк, І. Гловюк, Є. Крапивін, В. Кузнецов, М. Пашковський, Є. Письменський, М. Сийплові, Г. Тетерятник та ін. Однак окремі кримінально-правові аспекти передачі засудженого для обміну як військовополоненого потребують подальших наукових обґрунтувань.

Як зазначають А. Вознюк та Є. Письменський, механізм звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого має три складники:

1) матеріально-правовий, що визначає підставу, умови та наслідки такого звільнення (ст. 84-1 КК України);

2) процесуально-правовий, що встановлює особливості кримінального провадження у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого;

3) кримінально-виконавчий, що стосується звільнення з-під варти особи, щодо якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, начальником установи попереднього ув'язнення, а також звільнення від відбування покарання таких засуджених, після отримання органом або установою виконання покарань відповідного рішення суду [2, с. 113-114].

Особливу роль відіграє матеріально-правовий складник. Так, відповідно до ч. 1 ст. 84-1 КК України [1] передбачено, що засуджений, стосовно якого під час відбування покарання у виді виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та який надав письмову згоду на проведення такого обміну, звільняється судом від відбування призначеного покарання.

Ю. Василенко визначає, що правова підстава звільнення від відбування покарання за ст. 84-1 КК України складається з двох обов'язкових елементів:

- наявність прийнятого уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого;
- наявність письмової згоди засудженого на обмін його як військовополоненого [3, с. 444].

На сьогодні звільненню від відбування покарання згідно зі ст. 84-1 КК України підлягає будь-яка категорія засуджених, які належать до осіб, щодо яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополонених, незалежно від громадянства, категорії вчинених діянь, попередніх фактів засуджень, характеристики особи, інших обставин. Додатковою умовою для застосування зазначеного звільнення від відбування покарання визначається час прийняття рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. Цим часом є період відбування засудженим таких видів покарань: 1) виправні роботи; 2) арешт; 3) обмеження волі; 4)

тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 5) позбавлення волі на певний строк; 6) довічне позбавлення волі [4, с. 113-114].

Застосування зазначеного виду звільнення від відбування покарання слушно унеможлиблюється у разі, якщо засуджений заперечує проти його обміну як військовополоненого. Підтвердженням згоди на такий обмін є складений у письмовому виді документ, у якому засуджений висловлює бажання бути обміняним у статусі військовополоненого. Відсутність зазначеного документа (або наявність документа, у якому засуджений заперечує свій обмін) означає, що відповідна нормативна умова для звільнення від відбування покарання не дотримана, а отже, особа не може бути звільнена від відбування покарання на підставі ст. 84-1 КК України [2, с. 116]. Тому особа має погодитися на таке звільнення виключно добровільно за власною волею.

Даний вид звільнення від відбування покарання належить до імперативних, тобто за наявності вказаної у ст. 84-1 КК України підстави суд зобов'язаний звільнити засудженого від подальшого відбування призначеного раніше покарання. Оскільки цей вид звільнення не пов'язаний з висуненням до засудженої особи визначених законом вимог, які вона має виконати протягом певного строку після звільнення, його можна віднести до безумовних видів звільнення [3, с. 444]. Проте ч. 2 ст. 84-1 КК України [1] регламентовано вимоги щодо обміну, відповідно до яких у разі, якщо обмін засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військовополоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання. У тому випадку, якщо особа, яку було звільнено судом від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про її передачу для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, вчинить протягом невідбутої частини покарання нове кримінальне правопорушення суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими ст.ст. 71 та 72 КК України.

Отже, запровадження механізму звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого спрямоване на врегулювання процесу обміну вищезазначеної категорії осіб. Незважаючи на ефективність даного виду звільнення від відбування покарання, практичні аспекти реалізації мають окремі недоліки та потребують подальшого нормативного удосконалення.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Вознюк А.А., Письменський Є.О. Передача засудженого для обміну як військовополоненого: кримінально-правові аспекти звільнення від відбування покарання. *Київський часопис права*. 2022. № 3. С. 112-120. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/201/187>.
3. Василенко Ю.В. Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 443-445.
4. Вознюк А.А., Письменський Є.О. Кримінально-правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого: актуальні проблеми та способи їх розв'язання. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 111-120. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/223/209>.

Федчишин С. А., доктор юридичних наук,
доцент, доцент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

**ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА (СЛУЖБА) ЯК ВИМОГА ДО
ПРЕТЕНДЕНТІВ НА ВСТУП НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ:
ДО АНАЛІЗУ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ В УКРАЇНІ
MILITARY TRAINING (SERVICE) AS A REQUIREMENT FOR
APPLICANTS FOR CIVIL SERVICE:**

TOWARDS AN ANALYSIS OF LEGISLATIVE INITIATIVES IN UKRAINE

Анотація (Abstract). The author analyzes the provisions of the draft law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Certain Issues of Military Service, Mobilization, and Military Registration» (№ 10449 dated January 30, 2024) in the part of the proposal to establish such a requirement for applicants for entry into civil service as passing basic military training or military service. The main peculiarities of the proposed requirement are analyzed. Certain shortcomings of the legislative wording of the requirement are noted. It is outlined that the exception in the proposed version of the draft law does not apply to persons who, due to their true religious beliefs, cannot hold weapons in their hands (that is, persons who have the right to alternative non-military service). It is emphasized that the purpose of legislative initiatives regarding the establishment of such a requirement for applicants for entry into civil service as military training (service) under martial law conditions is quite clear and justified.

Ключові слова: державна служба, військова підготовка, вимоги до кандидатів.

Key words: civil service, military training, requirements for applicants.

З метою вдосконалення мобілізації, військового обліку та військової служби у Верховній Раді України у кінці 2023 та на початку 2024 року були зареєстровані дев'ять відповідних законопроектів: № 10378 від 25.12.2023 р., №

10378-1 від 28.12.2023 р., № 10378-2 від 29.12.2023 р., № 10378-3 від 08.12.2024 р., № 10378-4 від 08.12.2024 р. та № 10449 від 30.01.2024 р., № 10449-1 від 02.02.2024 р., № 10449-2 від 05.02.2024 р., № 10449-3 від 05.02.2024 р. При цьому, більшість наведених законопроектів містять ініціативу щодо перегляду ст. 19 Закону «Про державну службу» від 10.12.2015 р. та встановлення у ній такої нової вимоги до претендентів на вступ на державну службу як проходження базової загальновійськової підготовки або військової служби. На особливу увагу у цьому сенсі заслуговують положення урядового проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» № 10449 від 30.01.2024 р. (далі – законопроект № 10449) [1], котрий був прийнятий за основу 07.02.2024 р.

Зокрема, законопроект № 10449 передбачає доповнення ст. 19 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. новою ч. 3 такого змісту: *«на державну службу не може вперше вступити особа чоловічої статі віком до 60 років, яка не пройшла базову загальновійськову підготовку або військову службу, крім осіб, звільнених від проходження базової військової служби відповідно до статті 18 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» або визнаних за станом здоров'я непридатними до проходження військової служби»* [1].

Передбачається, що відповідна законодавча новація набуде чинності не одразу – вона набуде чинності через один рік після запровадження базової загальновійськової підготовки, тобто з 2026 року. Прикінцевими та перехідними положеннями законопроекту № 10449 пропонується встановити, що: а) базова загальновійськова підготовка, яка визначатиметься ст. 10¹ Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р., розпочинається з 2025 року; б) вимоги до кандидатів на посади державної служби щодо проходження ними базової загальновійськової підготовки або військової служби, зазначені у ч. 3 ст. 19 Закону України «Про державну

службу» від 10.12.2015 р., набирають чинності через один рік після запровадження базової загальновійськової підготовки.

Можна визначити такі основні особливості вимоги, запропонованої законопроектом № 10449. По-перше, зміст вимоги – проходження претендентами на вступ на державну службу альтернативно або базової загальновійськової підготовки або військової служби. При цьому, законопроектом № 10449 пропонується встановити, що базова загальновійськова підготовка проводиться з метою здобуття громадянами України військово-облікової спеціальності, навичок і умінь, необхідних для виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Базова загальновійськова підготовка проводиться у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, навчальних частинах (центрах) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, закладах освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, а також у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) всіх форм власності. Базова загальновійськова підготовка включається до навчальних планів ЗВО всіх форм власності як окрема навчальна дисципліна. Базова загальновійськова підготовка у ЗВО всіх форм власності проводиться з громадянами України чоловічої статі (жіночої статі – добровільно). Порядок проведення базової загальновійськової підготовки визначаються Законом «Про військовий обов'язок і військову службу» та актами Кабінету Міністрів України.

Щодо військової служби, то з тексту законопроекту № 10449 не зовсім зрозуміло чи-то йдеться про будь-який вид військової служби, чи-то про окремий вид служби – про базову військову службу, яка запроваджується замість строкової (привертає увагу, що у пропонованій нормі у контексті винятку щодо вимоги йдеться саме про базову військову службу). Однак, вочевидь, не має бути різниці щодо того, який вид військової служби проходив

претендент. Слідом, проходження претендентом будь-якого виду військової служби має вважатися виконанням вимоги: а) базової військової служби; б) військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період; в) військової служби за контрактом (осіб рядового складу; осіб сержантського і старшинського складу; осіб офіцерського складу); г) військової служби (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів та ЗВО, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки, а також закладів фахової передвищої військової освіти; ґ) військової служби за призовом осіб офіцерського складу; д) військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період.

По-друге, вимога стосовно претендентів на вступ на державну службу не диференціюється у розрізі видів посад державної служби. Відповідну вимогу пропонується встановити суцільно – не лише до посад, що пов'язані з питаннями оборони та національної безпеки, а для усього переліку посад державної служби. Слідом, переслідується цілком обґрунтована ціль – навчити військовій справі та забезпечити набуття необхідного досвіду якомога більшою кількістю осіб, які потенційно можуть бути призвані на службу з метою підсилення сил оборони.

По-третє, вимогу пропонується поширити на претендентів на вступ на державну службу, які відповідають у сукупності таким умовам: а) за статтю – чоловіки; б) вік – у віці до 60 років; в) претендують на вступу на державну службу вперше; г) які не є звільненими від проходження базової військової служби відповідно до ст. 18 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» або визнаними непридатними до проходження військової служби».

Ще одним моментом, котрий заслуговує на увагу, є виняток – претенденти, на яких пропонується не поширювати вимогу. Законопроект № 10449 передбачає, що вимога поширюється на претендентів, «крім осіб, звільнених від проходження базової військової служби відповідно до статті 18 Закону

України «Про військовий обов'язок і військову службу» або визнаних за станом здоров'я непридатними до проходження військової служби». Своєю чергою, у пропонованій редакції ст. 18 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначається, що від проходження базової військової служби звільняються призовники: а) які визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби; б) які до набуття громадянства України пройшли військову службу в інших державах [1]. Насамперед, привертає увагу певне дублювання приписів у контексті непридатного стану здоров'я. У свою чергу, пропонована законопроектom № 10449 редакція ч. 3 ст. 19 Закону «Про державну службу», будучи абсолютно зрозумілою та обґрунтованою за своєю метою, містить певні потенційні ризики, що можуть бути пов'язані зі створенням перешкод для вступу на державну службу для окремих категорій громадян. По-перше, привертає увагу, що виняток не поширюється на осіб, котрі в силу своїх істинних релігійних переконань не можуть тримати зброю в руках (тобто, на осіб, які мають право на альтернативну невійськову службу). По-друге, постає питання й відносно осіб, яким гарантується відстрочка від призову на базову військову службу (наприклад, за сімейними обставинами у особливий період тощо). Вочевидь, наведені обставини мають бути враховані при вдосконаленні редакції винятку стосовно пропонованої законопроектom вимоги до претендентів на вступ на державну службу.

Окремо варто відзначити, що зарубіжний досвід має приклади встановлення такої вимоги до претендентів на вступ на державну (цивільну) службу як проходження військової служби або військової підготовки. Наприклад, у ст. 5 Кодексу цивільних службовців Греції від 1999 р. мала місце норма, котра передбачала, що не можуть бути призначені цивільними службовцями: а) особи, які не виконали свого обов'язку проходження військової служби, або не були належним чином звільнені з військової служби; б) особи, які були визнані такими, що відмовляються від проходження військової служби через політичні чи релігійно-етичні переконання, та які не пройшли, відповідно до спеціальних правових положень про набір на військову службу,

встановлений строк служби у збройних силах без носіння зброї або альтернативної цивільної соціальної служби. У § 17 Закону Чехії «Про службу» від 2002 р. закріплювалося, що однією із передумов для особи, котра подає до службової установи заяву про її прийом на курс підготовки до служби, є проходження базової військової або альтернативної служби чи цивільної служби, де це стосується заявника (п. е) [2, с.280, 522].

Література

1. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», реєстр. № 10449 від 30.01.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43604>
2. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України: монографія / за заг. ред. В. П. Тимощука, А. М. Школика. Київ: Конус-Ю, 2007. 735 с.

Шарая А.А., д.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7065-864x>
annasharaia@ukr.net

РЕЄСТРАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ КАБІНЕТІВ ЯК ВИМОГА КОДЕКСУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

REGISTRATION OF ELECTRONIC CABINETS AS A REQUIREMENT OF THE CODE OF ADMINISTRATIVE JUDICIARY OF UKRAINE

Анотація (Abstract). The work draws attention to the direct impact of digitization processes on administrative justice, which will result in the optimization of the judicial process taking into account the norms of the current legislation and the practice of its application. The changes introduced in 2023 to the Code of Administrative Justice of Ukraine, which relate to the registration of electronic offices in the Unified Judicial Information and Telecommunication System or its

separate subsystem (module), which ensures the exchange of documents, were analyzed. It was concluded that this will contribute to ensuring the gradual introduction of electronic communications with the court, as well as this process will allow the courts to issue notices and summons to the relevant participants in electronic form, saving resources.

Ключові слова: *адміністративне судочинство, електронний кабінет, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, цифровізація.*

Keywords: *administrative proceedings, electronic cabinet, Unified judicial information and telecommunication system, digitalization.*

Загальнодержавна політика діджиталізації та цифрової трансформації має прояв і вплив на різні сфери суспільного життя і спрямована в тому числі на оптимізацію взаємовідносин публічних і приватних осіб, підвищення ефективності публічно-правових процесів, мінімізацію витрат ресурсів та спрощення доступу до електронних та адміністративних послуг. Сфера адміністративного судочинства не є винятком, тому також є об'єктом впливу процесів цифрової трансформації, з чим пов'язано внесення низки змін до чинного законодавства. Кодексом адміністративного судочинства України (КАС України) [1] визначено засади функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (яка забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції); особливості щодо вручення повістки шляхом надсилання її на офіційну електронну адресу; правила автоматизованого розподілу судових справ між суддями; можливість подавати до суду документи в електронній формі; участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції тощо. Тобто, можна відзначити безпосередній вплив процесів цифровізації на адміністративне судочинство, що матиме наслідком оптимізацію судового

процесу з урахуванням норм чинного законодавства та практики його застосування.

Окрім того, у 2023 році до КАС України були внесені зміни (відповідно до Закону України від 29.06.2023 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремих підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» [2]), що визначають особливості використання електронного кабінету в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. Електронний кабінет – це персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу (ч. 5 ст. 18 КАС України). Також визначено, що електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу.

Чинним законодавством, що регламентує розгляд адміністративних справ в адміністративних судах закріплено вимоги щодо реєстрації електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (обов'язковий і добровільний порядок), зокрема:

1) адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій

інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку;

2) інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Враховано також випадок, коли реєстрація електронного кабінету в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, суперечить релігійним переконанням особи (яка зобов'язана його зареєструвати). В такому разі процесуальні наслідки звернення до суду такою особою без реєстрації електронного кабінету у вигляді залишення її документа без руху, його повернення або залишення без розгляду не застосовуються, однак особа має заявити про такі обставини одночасно із поданням відповідного документа шляхом подання окремої обґрунтованої письмової заяви.

Якщо особа зареєструвала електронний кабінет в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, то суд вручає будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету такої особи, однак це не позбавляє її права отримати копію судового рішення у паперовій формі, проте для цього слід подати окрему заяву.

Законодавством передбачено і особливі випадки (наприклад, в умовах воєнного чи надзвичайного стану у разі знеструмлення електромережі суду чи настання інших обставин, які унеможливають функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами), за настання яких суд може вручати особі, яка зареєструвала електронний кабінет, будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, у паперовій формі.

Слід звернути увагу, що КАС України містить вимоги щодо зазначення відомостей про наявність або відсутність електронного кабінету у відповідних

документах: у позовній заяві (п. 2 ч. 5 ст. 160 КАС України), заяві про забезпечення позову (п. 2 ч. 1 ст. 152 КАС України), заяві про забезпечення доказів (п. 2 ч. 1 ст. 116 КАС України), відзиві на позовну заяву (п. 2 ч. 1 ст. 162 КАС України), будь-якій письмовій заяві, клопотанні, запереченні (п. 1 ч. 1 ст. 167 КАС України), апеляційній скарзі (п. 3 ч. 2 ст. 296 КАС України), касаційній скарзі (п. 2 ч. 2 ст. 330 КАС України), заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (п. 2 ч. 2 ст. 364 КАС України) тощо. Відповідно, не зазначення таких відомостей може розглядатись як подання без додержання вимог, і як наслідок мати залишення їх без руху.

Таким чином, відповідні зміни до КАС України щодо реєстрації електронних кабінетів сприяють забезпеченню поступового впровадження електронних комунікацій із судом, а також направлені на обов'язкову реєстрацію та використання електронних кабінетів у Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі представниками правничих професій, юридичними особами та фізичними особами-підприємцями. Обов'язкова реєстрація в електронному кабінеті окремої категорії учасників судового процесу дозволить судам здійснювати повідомлення та виклики відповідних учасників в електронній форм, заощаджуючи кошти (відсутні витрати на папір, марки, канцелярію), а також потенційно призведе до суттєвої економії часу (адже виклик у електронній формі, на відміну від поштового, займає лічені години).

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-iv. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35, / 35-36, 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 р. Офіційний

вісник України. 2023 р. № 70. Ст. 115. Url:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#n476>

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Головіна Е. О., студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081
Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Луц Д. М.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права Запорізького національного університету,
керівник юридичної клініки Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ON ENSURING THE PRINCIPLE OF GENDER EQUALITY IN THE LEGISLATION OF UKRAINE

Не дивлячись на війну Україна продовжує робити суттєві кроки, які спрямовані на розвиток демократичних цінностей та забезпечення рівності прав жінок і чоловіків. Зазначений принцип знайшов своє закріплення у ст. 24 Конституції України відповідно до якої «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1]. Зазначена конституційна норма актуалізує необхідність ретельного дослідження проблемних аспектів у забезпеченні дотримання принципу гендерної рівності у законодавстві України.

Мета дослідження полягає у здійсненні огляду законодавчих змін в частині забезпечення дотримання принципу гендерної рівності.

Гендерна рівність у сімейному праві є однією з важливих складових суспільного прогресу та рівноправ'я. І. О. Грицай відносно цього слушно зазначає, що: «Рівність людей та громадян є першоджерелом у забезпеченні справедливого розподілу і користування суспільними здобутками й благами, формування ефективних соціальних взаємовідносин [2, с. 4–5].

Перш за все, варто відзначити позитивні зрушення у законодавстві, спрямовані на захист прав жінок та чоловіків у регулюванні сімейних відносин. Так, у 2023 році були внесені зміни до Закону України «Про запобігання та

протидію домашньому насильству», якими розширені засади на яких ґрунтується діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству [3].

З метою надання безоплатної правничої допомоги у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у 2023 році доповнений ст. 13-1 наступного змісту: «Центри з надання безоплатної правничої допомоги забезпечують надання безоплатної правничої допомоги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу», у тому числі на базі загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб» [4].

У липні 2023 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей використання відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами». Відтепер вагітні жінки за власним бажанням можуть розпочати декретну відпустку пізніше 30 тижня вагітності. Для цього достатньо подати заяву лікареві, який веде вагітність [5].

Однак, незважаючи на ці досягнення, існують численні невирішені проблеми, які потребують уваги та подальших заходів з боку влади та громадськості. Зокрема, питання гендерної рівності в освіті. Для вирішення цієї проблеми у Міністерстві освіти розробили стратегію гендерної рівності, яка, серед іншого, передбачає зміни у підходах організації навчання [6].

Одним із дискусійних питань, яке потребує вирішення є положення ч. 2 ст. 110 Сімейного Кодексу України відповідно до якого «Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини». Разом із тим, у серпні 2023 року Верховна Рада України прийняла за основу Проект Закону про внесення змін до статті 110 та 111 Сімейного кодексу України, який

спрямований на врегулювання цього питання шляхом виключення ст. 110 із Сімейного Кодексу України [7].

Підсумовуючи можемо зазначити, що впродовж 2023 року були внесені суттєві зміни до законодавства в частині врегулювання питання принципу гендерної рівності. Разом із тим залишаються питання, які потребують подальшого вирішення шляхом внесення змін до нормативно-правових актів та втілення їх у життя.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4801> (Дата звернення: 26.02.2024).
2. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика : Монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (Дата звернення: 26.02.2024).
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (Дата звернення: 26.02.2024).
5. Коли саме йти у декретну відпустку? Відтепер вагітні час відпустки можуть обирати самостійно. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/koly-same-ity-u-dekretnu-vidpustku-vidteper-vahitni-chas-vidpustku-mozhut-obyraty-samostiino> (Дата звернення: 26.02.2024).
6. Стратегія гендерної рівності в освіті: як її впроваджують в Україні. *Жінки – це 50% успіху України* : веб-сайт. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/strategiya-gendernoyi-rivnosti-v-osviti-yak-yiyi-vprovadzhuut-v-ukrayini/> (Дата звернення: 26.02.2024).
7. Проект Закону про внесення змін до статті 110 та 111 Сімейного кодексу України. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL:

звернення: 26.02.2024).

Закопай А., аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» м. Дніпро, Україна

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ

ALTERNATIVE WAYS TO RESOLVE LEGAL DISPUTES

Ефективність врегулювання правових спорів є свідченням якісної та сталої системи законодавства. Досягнення сталості та якості правової системи визначається через забезпечення умов для захисту прав особи та функціонування різноманітних ефективних способів врегулювання правових спорів.

Врегулювання правових спорів часто пов'язується із застосуванням звернення особи до відповідних юрисдикційних органів, якими є судові органи, адміністративні органи, правоохоронні органи. Однак при цьому попри належний рівень ефективності таких способів врегулювання спорів, вони характеризуються як необхідністю володіння більш значним процесуальним часом для вирішення конфліктів, так і необхідністю застосування додаткових фінансових витрат, пов'язаних із справлянням судового збору, оплати послуг юридичної допомоги та консультацій тощо. Крім того, не можна не зазначити на наявності проблеми належності та якості виконання судових рішень як способів врегулювання правових спорів, які часто не виконуються через те, що особа, яка має належним чином діяти задля задоволення потреб свого контрагента, залишається незадоволеною врегулюванням спору, і власні зусилля зосереджує на пошуці шляхів уникнення виконання рішення.

В такому сенсі постає проблема пошуку альтернативних судовому та адміністративному способам врегулювання правових спорів способам. Одним із таких альтернативних способів, очевидно, може бути самозахист.

Вивчення проблеми захисту прав особи та врегулювання правових спорів присвячено чисельні науково-теоретичні публікації: у сфері цивільно-правових досліджень варто виокремити праці О.В. Дзери [1], А.О. Покровської [2]; у сфері конституційно-правового захисту виокремлюються публікації Ю.С. Разметаєвої [3], Н.В. Мішиної [4]; у сфері адміністративно-правових науково-теоретичних розробок варто виокремити публікації Л.О. Золотухіної, Ю.О. Легези [5] та ін.. Однак при цьому питання самозахисту як способу врегулювання правових спорів потребує додаткового звернення дослідницької уваги задля пошуку напрямів ефективності його застосування.

Метою наукової статті є здійснення характеристики самозахисту як альтернативного способу врегулювання правових спорів.

Перевагами застосування самозахисту, як визначає А.О. Покровська, є можливість досягнення балансу інтересів сторін договору, що не завжди є можливим в умовах судового та адміністративного захисту як способів врегулювання правових спорів [6, с. 25-30].

Використання механізмів самозахисту в правових спорах може бути дуже ефективним способом підвищення ефективності вирішення спорів і уникнення вартісних та тривалих судових процесів. До причин ефективності застосування самозахисту необхідно віднести: оперативність вирішення спорів; процесуальна та майнова економія часу; збереження стосунків (вирішення спорів через механізми самозахисту дозволяє сторонам зберегти позитивні відносини, що може бути важливо, особливо якщо вони мають намір продовжувати взаємодію в майбутньому); гнучкість врегулювання (альтернативні способи врегулювання спорів включають в себе різноманітні методи, такі як переговори, консультації, арбітраж, медіація тощо, що дає сторонам можливість вибрати найбільш підходящий для них метод вирішення спору); здатність досягти балансу та врахування інтересів сторін (такий спосіб, як самозахист здатен більш повно врахувати інтереси сторін і знайти компромісне рішення, яке б задовольнило обидві сторони); експертність врегулювання спорів (при застосування самозахисту можуть брати участь

спеціалізовані професіонали з відповідною експертизою, що підвищує об'єктивність та якість прийнятих рішень).

У цілому, застосування механізмів самозахисту як способу врегулювання правових спорів може бути вигідним для сторін, дозволяючи їм вирішувати свої спори швидко, ефективно та зберігати позитивні відносини. Такі методи є популярними і вже успішно використовуються в багатьох галузях бізнесу та громадського життя.

Механізми самозахисту, які включають в себе альтернативні способи вирішення правових спорів (Alternative Dispute Resolution - ADR), є дієвим і корисним інструментом для сторін, що прагнуть вирішити свої правові конфлікти без звернення до суду. Такі методи дозволяють знизити витрати часу, грошей і енергії, які зазвичай пов'язані з судовими процесами. До альтернативних способів врегулювання правових спорів необхідно віднести такі.

Першим способом, який хотілось б звернути увагу, є медіація. Медіація - це процес, під час якого незалежний третя сторона (медіатор) допомагає сторонам знайти компромісне рішення. Медіатор не виносить рішення, але допомагає сторонам зрозуміти позиції одне одного і домовитися про вирішення спору, яке вони обидві приймають [7].

Другим альтернативним способом врегулювання правових спорів є арбітраж. Арбітраж - це процес вирішення спорів, під час якого сторони домовляються використати незалежного третього (арбітра), який розглядає докази та виносить обов'язкове для сторін рішення. Рішення арбітра, як правило, є остаточним і не підлягає апеляції до суду [8].

Третій альтернативний спосіб врегулювання правових спорів – це проведення переговорів та консультацій. Це найпростіший і найбільш прямий спосіб вирішення спорів, коли сторони самостійно домовляються про умови вирішення спору без участі третьої сторони. Поради юриста чи іншого фахівця можуть допомогти сторонам зрозуміти їх права та обов'язки та знайти шляхи вирішення спору, що задовольнить обидві сторони.

Останнім альтернативним способом врегулювання правових спорів є самозахист. Самозахист характеризується добровільністю його застосування, і визначається як «застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства» (ст. 19 Цивільного кодексу України [9]).

Механізми самозахисту вирішення правових спорів є ефективними та важливими для сторін, які прагнуть швидко, ефективно і вартісно-ефективно вирішити свої конфлікти. Вони дозволяють сторонам зберегти відносини, знизити витрати та отримати об'єктивне рішення в зручний для них спосіб.

Здійснення самозахисту вимагає поєднання фактичних та юридичних дій. Фактичними діями може бути притримання майна, вжиття заходів по охороні майна. Юридичними діями може бути ініціювання накладення арешту на майно, вжиття заходів із забезпечення ефективності виконавчого провадження у справі.

Притримання майна, або застава, є одним із способів вирішення правових спорів, коли одна сторона має вимогу до іншої сторони. Цей спосіб використовується для забезпечення того, що сторона, яка забезпечує заставу, буде мати можливість задовольнити свою вимогу у разі невиконання чи порушення договору чи права.

Передусім притримання майна відбувається у формі застави майна або речей, які вилучаються у власника майна на користь кредитора для забезпечення виконання певного зобов'язання (наприклад, повернення позики). При цьому способі застави, майно залишається у власності заставодавця (особи, яка передає майно), але право використовувати його або розпоряджатися ним тимчасово переходить до заставодержателя (кредитора). Зазвичай притримання майна базується на угоді між сторонами, де заставодавець передає майно заставодержателю. Майно, що виступає заставою, може бути зареєстроване на ім'я заставодержателя чи вказане в договорі як застава. У випадку порушення умов договору чи вимог кредитора, заставодержатель може мати право

реалізувати заставлене майно для виконання вимоги. Важливо, щоб умови застави були чітко визначені у відповідному договорі.

Притримання майна є важливим способом забезпечення виконання зобов'язань і може бути використане в різних ситуаціях, включаючи кредити, договори та вирішення правових спорів. Однак воно також пов'язане з правовою відповідальністю та обмеженнями речових прав, що вимагає пошуку шляхів забезпечення його ефективності.

Таким чином, способи та форми самозахисту як можливості врегулювання правових спорів найбільш доцільно встановити передусім в межах договору на етапі його укладення. Заздалегідь визначене коло можливостей, якими володіють сторони у врегулюванні правових спорів, сприятиме більш оперативному задоволенні потреб та інтересів осіб. Сторони договору можуть домовитися про таке: про підстави односторонньої відмови від договору, зокрема, обговорити час, способи його розірвання, та наслідки, яких особа може зазнати, у разі неналежного виконання умов договору.

Література

1. Цивільне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 977 с.
2. Покровська А. О. Розвиток самозахисту як форми захисту цивільних прав у римському праві. *Право і суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Частина 1. (м. Полтава, 10 грудня 2020 р.)*. Полтава. 2020. С. 346–348.
3. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навч. посіб. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 364 с.
4. Mishyna N. V. Doctrine of separation of powers at the local government level: the ukrainian experience. *Молодий вчений*. 2015. №12. С. 97-101
5. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 14. С. 39-48

6. Покровська А. О. Самозахист у договірних відносинах. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2023. 230 с.
7. Зубко Т. П. Медіація як спосіб альтернативного врегулювання спорів в європейському просторі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2014. Випуск № 21. С. 130-136.
8. Кучмієнко О. Про ідеальний спосіб врегулювання спорів та його головні переваги. Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7823>
9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Куляк Р. Ю., студент першого курсу освітнього рівня магістр спеціальності 262 Правоохоронна діяльність Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Луц Д. М.**, кандидат юридичних наук, доцент, децент кафедри цивільного права Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ ON THE ISSUE OF STATE CONTROL OVER THE USE AND PROTECTION OF LAND

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. В контексті цього положення важливого значення набуває питання забезпечення державного контролю за використанням та охороною земель.

Виходячи зі змісту ст. 2 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» основними завданнями державного контролю за використанням та охороною земель є:

- забезпечення додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами земельного законодавства України;

- забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони та раціонального використання земель;

- запобігання порушенням законодавства України у сфері використання та охорони земель, своєчасне виявлення таких порушень і вжиття відповідних заходів щодо їх усунення;

- забезпечення додержання власниками землі та землекористувачами нормативів у сфері охорони та використання земель, запобігання забрудненню земель та зниженню родючості ґрунтів, погіршенню стану рослинного і тваринного світу, водних та інших природних ресурсів [2].

Реалізація перелічених завдань покладена на органи державної влади та місцевого самоврядування, а саме:

- Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру;

- виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах повноважень, визначених законом;

- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;

- Державну екологічну інспекцію України.

Такий широкий перелік органів державної влади та місцевого самоврядування підкреслює важливість заходів державного контролю. Але, виникають певні проблеми, які пов'язані із питаннями дублювання певних повноважень, що негативно впливає на якість контролю.

Значна частина повноважень покладена на Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру. Разом із тим, акцентуємо увагу на Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин»,

яким, серед іншого, внесено зміни до ст. 188 Земельного кодексу України та Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Цими змінами виконавчі органи сільських, селищних, міських рад наділені правом здійснення державного контролю за використанням та охороною земель в обсязі, визначеному законом [3].

Делегування повноважень в частині державного контролю за використанням та охороною земель органам місцевого самоврядування є логічним кроком в частині реформи децентралізації та має поліпшити загальну ситуацію. Але, слід зосередити увагу на тому, що відповідні ради мають прийняти на сесії рішення про здійснення такого контролю. Отже, прийняття відповідною радою повноважень в частині контролю за використанням і охороною земель є не обов'язком, а правом відповідної ради.

Цілком поділяємо позицію І. В. Заїки на думку якого: «Наявність ефективної системи публічного адміністрування у сфері користування

землями державної та комунальної форм власності у воєнний та після воєнний період, не лише забезпечить поповнення відповідної частини бюджету, але й сприятиме зменшенню рівня корупційних ризиків на місцях, створить передумови для ефективного використання земельних ресурсів, та зростання інтересу серед іноземних інвесторів» [4].

Аналізуючи відповідну статистику можемо стверджувати, що органи місцевого самоврядування не поспішають приймати на себе відповідні повноваження. Під час тренінгу «Здійснення державного контролю за використанням та охороною земель в територіальних громадах» начальник департаменту контролю за використанням та охороною земель Держгеокадастру України Тарас Гаращенко представив стан отримання виконавчими органами сільських, селищних, міських рад в Україні повноважень у сфері державного контролю за використанням та охороною земель. Так, станом на кінець квітня 2023 року лише 24 місцеві ради отримали такі повноваження і в них призначено 41 інспектора з державного контролю за

використанням та охороною земель. Одним з лідерів у цих процесах є Дніпропетровська область [5].

Однією із причин такої статистики, на нашу думку, є те, що відповідні підзаконні нормативно-правові акти довгий час не охоплювали повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад із здійсненням державного контролю за використанням і охороною земель, які передбачені законодавством України після внесення відповідних змін. Але, 4 вересня 2023 року Міністерством аграрної політики та продовольства України було прийнято Наказ № 1625 «Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель, та інших форм розпорядчих документів», який враховує положення ст. 6-1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [6].

Державна екологічна інспекція України, у свою чергу, відповідно до покладених на неї завдань здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами - нерезидентами вимог законодавства про охорону земель, надр, зокрема щодо:

- консервації деградованих і малопродуктивних земель;
- збереження водно-болотних угідь;
- виконання екологічних вимог під час надання у власність і користування, зокрема в оренду, земельних ділянок;
- здійснення заходів із запобігання забрудненню земель хімічними і радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами;

- додержання режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, а також територій, що підлягають особливій охороні;

- додержання екологічних нормативів з питань використання та охорони земель;

- ведення будівельних, днопоглиблювальних робіт, видобування піску і гравію, прокладення кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду;

- установа та використання водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також додержання режиму використання їх територій;

- використання та охорони надр [7].

Підсумовуючи можемо зазначити, що запорука належного успіху у забезпеченні державного контролю за використанням та охороною земель, на наше переконання, полягає у налагодженні взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4801> (Дата звернення: 10.01.2024).
2. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19 червня 2003 р. № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (Дата звернення: 10.01.2024).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин : Закон України від 28 квітня 2021 р. № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text> (Дата звернення: 10.01.2024).
4. Заїка І. В. Публічно-управлінські функції органів місцевого самоврядування у здійсненні державного контролю за використанням земель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 281–283.

5. Державний контроль за використанням та охороною земель в територіальних громадах: підсумки першого року, питання та пропозиції. Децентралізація : веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16538> (Дата звернення: 10.01.2024).

6. Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель, та інших форм розпорядчих документів : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 4 вересня 2023 р. № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1787-23#Text> (Дата звернення: 10.01.2024).

7. Про затвердження Положення про державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 10.01.2024).

Ляховецький С. О., аспірант кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: **Підгородинська А. В.**, к.ю.н., доцент
м. Одеса, Україна

**ГЕНЕЗА СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ
УСТАНОВАМИ
GENESIS OF COOPERATION WITH INTERNATIONAL JUDICIAL
INSTITUTIONS**

Активізація російської агресії в Україні призвела до посилення потреби у співпраці та координації зусиль нашої країни з іншими національними державами на рівні міжнародних судових установ та організацій. Мета цієї взаємодії полягає в забезпеченні прав та інтересів в рамках кримінального процесу. Ефективне співробітництво стає вирішальним для оперативного та

повного збирання доказів міжнародних злочинів на території України, створення можливостей для подальшого їх використання у судових процесах, а також загалом для захисту прав та інтересів учасників кримінального розслідування. З огляду на це, актуальність та необхідність дослідження питань співпраці України з міжнародними судовими інстанціями визначають необхідність проведення аналізу кримінально-процесуальних основ такого взаємодії.

Під терміном "міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні" розуміється комплекс заходів, необхідних для надання міжнародної правової допомоги. Окрім цього, визначено у кримінально-процесуальному законі, що міжнародна правова допомога включає в себе проведення відповідними органами однієї країни процесуальних дій, які необхідні для досудового розслідування, судового розгляду або виконання вироку, винесеного судом іншої країни чи міжнародною судовою установою (згідно з пунктом 1 частини 1 статті 541 КПК України) [1].

Співпраця України з міжнародними судовими установами у кримінальних провадженнях базується на комплексі правових норм та міжнародних угод, спрямованих на забезпечення ефективного розслідування та судового переслідування кримінальних справ з транскордонним характером. Основні принципи та процедури кримінального провадження в Україні визначаються у кримінально-процесуальному кодексі країни, де відділені розділи та статті, що стосуються взаємодії із зарубіжними правоохоронними органами та судами.

Аспекти такої співпраці також регламентуються міжнародними угодами та конвенціями. Загальна мета цієї взаємодії полягає в забезпеченні ефективного досудового розслідування, судового розгляду та виконання прийнятих рішень.

Аналіз співпраці України з міжнародними судовими установами був проведений Підгородинською А.В. У її роботі розглядаються аспекти визначення таких понять, як "міжнародний судовий орган", "міжнародна судова

установа", "міжнародний трибунал", "міжнародний суд". Внаслідок цього робиться висновок про відсутність суттєвих відмінностей з кримінально-процесуальної перспективи, хоча виявляються відмінності на рівні міжнародного права. Авторка рекомендує використовувати термін "міжнародна судова установа" в контексті кримінального процесу, який означає судовий чи інший орган, обладнаний аналогічними повноваженнями для проведення кримінального розслідування (судочинства), створений на основі міжнародного договору або рішення міжнародної організації (членом якої є Україна), з погодженням на юрисдикційні повноваження, які Україна отримала в установленому порядку. Крім того, вченою пропонується розробити та прийняти спеціальний Закон України, спрямований на урегулювання процесуальних аспектів співпраці з міжнародними судовими установами для забезпечення виконання норм відповідних міжнародних договорів [2].

Під час аналізу кримінально-процесуальних аспектів співпраці України з міжнародними судовими установами виявлено, що відповідні основи закріплені як у Кримінально-процесуальному кодексі України, так і в ряді міжнародних угод. Ці правові норми визначають процедури обміну інформацією та взаємодії під час розслідування та судового розгляду кримінальних справ.

Співпраця з міжнародними судовими установами у сфері кримінального правосуддя є ключовим елементом глобальної правової системи. Забезпечення чітких правових норм та ефективної взаємодії між органами правосуддя в Україні має вирішальне значення для підтримки правопорядку та притягнення винних до відповідальності. Розвиток співпраці України в цьому напрямку свідчить про її активну участь у міжнародному правовому співтоваристві та готовність дотримуватися принципів сучасної правової держави.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>

2. Підгородинська А.В. Деякі аспекти співробітництва України з міжнародними судовими установами. Актуальні проблеми кримінального судочинства. Вип. 2. 2017. С. 70-78. <https://vkslaw.knu.ua/ua/1-2019-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva-11/280-denysenko-vv>

Смаковський О.С. студент 1 курсу освітнього рівня доктор філософії спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Мельковський О.В.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
м. Запоріжжя, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ
ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 263 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
PECULIARITIES OF CONTROL OVER THE COMMISSION OF A CRIME
UNDER ARTICLE 263 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE UNDER
MARTIAL LAW**

Розслідування злочинів в умовах війни є складним завданням, яке вимагає спеціалізованого підходу та дотримання міжнародних стандартів прав людини. Україна стала свідком серйозних викликів і загроз безпеці своїх кордонів та громадян внаслідок військової агресії Росії.

З 2014 року через військові дії на сході України спостерігається зростання кількості злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Особливо критичним це питання стало з початку повномасштабного вторгнення. Основними викликами для правоохоронних органів сьогодні є попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним обігом зброї.

Кримінальним кодексом України передбачена кримінальна відповідальність за ст. 263 КК України за носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, кинджалів,

фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу [1].

Одним з способів розслідування кримінальних правопорушень передбачених цією статтею, є проведення негласних слідчих розшукових дій, а саме контроль за вчиненням злочину, шляхом проведення оперативної закупки, що полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, предметів обіг яких обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Для проведення дослідження зазначеної негласної слідчої розшукової дії, необхідно встановити поняття контролю за вчиненням злочину. У своєму дисертаційному дослідженні Комашко В.В. дійшов визначення, що контроль за вчиненням злочину – це негласна слідча (розшукова) дія, що являє собою комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах та полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. [2, с. 45]

Як слушно зазначають в своїй монографії Багрій М.В. та Луцик В.В., метою проведення контролю за вчиненням злочину конкретною особою визначається викриття всіх можливих спільників, місць зберігання матеріальних об'єктів, що були предметом або знаряддям злочину, встановлення свідків, виявлення причин умов, що сприяли вчиненню злочину, та їх усунення. [3].

Для розслідування вказаних кримінальних правопорушень працівники поліції можуть здійснювати дії які виключаються зі складу кримінального правопорушення, а саме, організація дій осіб, які негласно співпрацюють з правоохоронними органами. Так правоохоронні органи розробляють плани дій

для таких осіб, координують та спрямовують дії цих осіб. В випадку розслідування злочинів передбачених ст. 263 КК України, особам які погодились на співпрацю, правоохоронці надають інформацію про властивості зброї або вибухових речовин, надають інформацію щодо наявності у передбачуваного правопорушника тієї чи іншої зброї, такій особі може надаватись спеціальна імітаційна або несправжня зброя, або зброя, яка заздалегідь ідентифікована.

Поблажливе ставлення до вчинення контрольованого злочину. Так при розслідуванні злочинів передбачених ст. 263 КК України, працівники правоохоронних органів можуть не перешкоджати вчиненню контрольованого злочину або не припинити його вчинення для досягнення більшої мети, наприклад викриття постачальника.

Основна проблема з якою стикаються слідчі під час проведення оперативної закупки, це розмежування правомірного контролю за вчиненням злочину та провокацією вчинення такого кримінального правопорушення. Застереження щодо провокації правоохоронними органами особи на вчинення злочину, закріплено як в законодавстві, в статті 271 КПК України так і в ряді фундаментальних рішень ЄСПЛ таких як: «Тейшейро де Кастро проти Португалії», «Раманаускас проти Литви», «Веселов та інші проти Російської Федерації». В своїй роботі Сибаль О.Б. доходить висновку про те, що відмінність між провокацією злочину та правомірним контролем за злочином полягає у тому, хто саме виступив ініціатором злочину: якщо ініціативу висловив злочинець, а правоохоронці чи особа, яка діє під їх контролем, лише приєдналися до вже початої злочинної діяльності і обмежилися подальшим пасивним супроводом цієї поведінки злочинця, має місце правомірний контроль за вчиненням злочину, але якщо ініціативу початково проявили правоохоронці чи особа, що діє під їх контролем, а злочинець лише погодився, тоді має місце підбурювання (провокація) до злочину [4].

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї, є важливою складовою роботи правоохоронних органів у боротьбі

зі злочинністю та підтриманні громадської безпеки. Проведення контролю за вчиненням злочину передбаченого ст. 263 ККУ з суворим дотримання чинного законодавства, допомагає органам досудового розслідування в повній мірі зібрати доказову базу та викрити правопорушників.

Література

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Комашко В.В. Теоретико-правове визначення контролю за вчиненням злочину. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_4_60
3. Багрій М.В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : монографія /М.В. Багрій, В.В. Луцик. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 308 с. 116
4. Сибаль О.Б. Контроль за вчиненням злочину: кримінально-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 339–342.

Соларьова Д., аспірантка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, адвокат

ПРОБЛЕМА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ТРАНСПЛАНТАЦІЮ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

THE PROBLEM OF ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR VIOLATION OF LEGISLATION ON TRANSPLANTATION OF HUMAN ANATOMICAL MATERIALS IN UKRAINE

У сучасних реаліях, коли важливо дотримуватися вимог законодавства, як ніколи, нагальною є проблема адміністративної відповідальності за порушення законодавства про трансплантацію анатомічних матеріалів людини в Україні.

За загальним правилом, юридична відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію анатомічних матеріалів людини може

носити дисциплінарний, цивільно-правовий, адміністративний та кримінально-правовий характер. Вид відповідальності, до якого буде притягнуто винну особу, залежить від суспільної небезпеки вчиненого винною особою діяння.

Необхідність дослідження питання адміністративної відповідальності за порушення законодавства про трансплантацію викликана значними проблемами у цьому напрямку. Головною причиною є недосконалість правового регулювання. Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить норм, за якими можливе настання адміністративної відповідальності для осіб, що порушують законодавство про трансплантацію анатомічних матеріалів людини, а Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» у ст. 24 визначив лише загальне положення про відповідальність: «юридичні та фізичні особи, винні в порушенні законодавства про трансплантацію, несуть відповідальність згідно із законом» [1].

Положення Основ законодавства України про охорону здоров'я та Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», які є спеціальними законами у сфері правового регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людини, не врегульовують питання адміністративної відповідальності. Таку ж проблему бачимо і у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Адміністративним правопорушенням у галузі охорони праці і здоров'я населення присвячено Главу 5 КУпАП. Кодекс містить лише одну статтю, за яку передбачена відповідальність у сфері донорства – «порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської крові та (або) її компонентів і препаратів» (ст. 45-1), проте вказана стаття не передбачає відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію анатомічних матеріалів людини. Крім того, ч. 2 ст. 3 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» виключає із сфери його дії донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням.

Тобто, КУпАП не передбачає види правопорушень та адміністративних стягнень за порушення законодавства у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини.

О.П. Румянцев у своїй дисертації звертає особливу увагу на те, що нерегульованість адміністративно-правової відповідальності за порушення законодавства про трансплантацію породжує такі проблемні питання, що потребують законодавчого регулювання: по-перше, які дії/бездіяльність суб'єктів трансплантології носять характер адміністративного правопорушення; по-друге, які особи можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про трансплантацію анатомічних матеріалів; по-третє, які адміністративні стягнення можуть бути застосовані до осіб, які порушують законодавство у сфері трансплантації анатомічних матеріалів [2, с. 140].

Виходячи з вищенаведеного, вбачається, що відсутність законодавчо закріпленого складу адміністративних правопорушень у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини є суттєвою прогалиною законодавства.

Адміністративні правопорушення у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини виникають, а адміністративна відповідальність не настає за відсутності адміністративно-правових норм – це дає можливість зловживати правами та посадовими обов'язками окремим особам, насамперед, медичним працівникам, і, як наслідок, порушувати права та законні інтереси інших осіб (донорів та/або реципієнтів).

Література

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (Дата звернення: 11.11.2022).
2. Румянцев О.П. Адміністративно-правове регулювання трансплантації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 253 с.

Терещенко Д. С., аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму
Федерації профспілок України,
м. Київ, Україна

ПРАВА ДИТИНИ ЯК ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ CHILDREN'S RIGHTS AS AN OBJECT OF CONSTITUTIONAL PROTECTION

Кожна демократична держава має своїм обов'язком захищати права людини, адже життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю. Діти є найбільш незахищеною категорією громадян, які потребують посиленого захисту з боку держави та вироблення найбільш ефективних конституційно-правових механізмів реалізації та захисту їх прав, особливо в умовах збройних конфліктів. За даними ЮНІСЕФ, у світі понад мільярд дівчаток і хлопчиків живуть у країнах чи на територіях, що зазнають впливу збройних конфліктів; близько 300 мільйонам цих дітей ще не виповнилося п'яти років [1].

Актуальність проблеми інституціоналізації конституційних прав дитини підсилюється у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, яка бере початок ще з 2014 року, а новий етап ескалації конфлікту пов'язаний із повномасштабною збройною агресією та запровадженням правового режиму воєнного стану відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. [2]. За офіційним повідомлення офісу Генерального прокурора станом на ранок 1 січня 2024 року 515 дітей загинули та понад 1179 отримали поранення різного ступеня тяжкості [3].

Проте, оскільки формування ювенального права в Україні знаходиться та стадії становлення та розвитку, тому задекларовані у Конституції України засади захисту прав дитини повинні отримати якісні механізми реалізації у поточному галузевому законодавстві, особливо в умовах збройного конфлікту.

Тобто реалії сьогодення вимагають від науки конституційного права системного дослідження та вироблення концепції розвитку ефективних механізмів захисту конституційних прав дитини в тому числі й у період

збройних конфліктів із залученням до цього процесу міжнародних інституцій, вітчизняних органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Права дитини безумовно є об'єктом конституційного захисту, але доктринальне визначення правової категорії «права дитини» в науковому дискурсі має неоднозначну інтерпретацію.

Так, Н. М. Опольська розуміє «права дитини» як об'єктивно визначені соціально-економічним рівнем розвитку суспільства юридично гарантовані можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб [4, с.18].

Майже подібну позицію щодо розуміння прав дитини відстоює і Ю. В. Губаль, яка вважає їх системою чітко окреслених, в нормативно-правових актах можливостей задоволення потреб та інтересів дитини, з урахуванням її особливостей, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку, та здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб [5, с.179].

Під правами дитини, на думку О. А. Шульц варто розуміти систему соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, які зумовлені особливостями фізичного, психологічного та розумового розвитку дитини, що визнаються та здійснюються у певний період життя людини – дитинства, виходять з принципів природного права, загальнолюдських цінностей, визнаних у міжнародному праві та національному законодавстві, гарантуються державою, суспільством, сім'єю та іншими суб'єктами права й мають особливий режим та механізм реалізації і захисту [6, с.95].

Права та свободи дитини, І. В. Волошина пропонує визначати як сукупність громадянських (особистих), політичних, економічних, соціальних, культурних та інших можливостей, які забезпечують біологічне та соціальне існування, необхідне виховання, навчання та розвиток дитини з метою формування її належного фізичного та морального стану, що найбільш наочно

характеризує якість конституційно-правового статусу дитини з урахуванням особливостей її розвитку до повноліття [7, с.207].

Крізь призму конституційно-правового статусу розглядає поняття «дитини» Л. О. Кадегроб і вважає її членом суспільства та спеціальним суб'єктом правовідносин, який наділений системою прав, свобод, обов'язків та відповідальностей, виконання та захист яких забезпечується та гарантується державою [8, с.19].

Інша дослідниця О. В. Китайка «конституційні права дитини» пропонує розуміти як встановлену конституційним законодавством та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, систему можливостей, що їх реалізує дитина або її законні представники для забезпечення гідного фізичного існування та належного інтелектуального та морального розвитку дитини [9, с.336-338].

Існує думка, висловлена В. А. Шатіло, А. Д. Мусієнко, які вважають, що конституційні права дитини становлять сукупність прав людини, визначених у Конституції України, з урахуванням особливостей розвитку людини до досягнення нею віку повноліття, які конкретизуються в інших нормативно-правових актах, що регламентують питання охорони дитинства [10, с.66].

Висловлені позиції дослідників безумовно є доволі цінними для визначення та розуміння «прав дитини» як категорії конституційного права та об'єкту конституційного захисту. Проте не слід забувати, що «дитина» насамперед є спеціальним суб'єктом конституційних правовідносин який має з одного боку певну сукупність визначених та гарантованих в Конституції України можливостей для реалізації власних потреб та інтересів, а з іншого потребує посиленого захисту як з боку держави, так і міжнародних інституцій, особливо в період збройних конфліктів. Адже саме діти є однією з найбільш вразливих та незахищених категорій громадян України через певні вікові особливості фізичного, психологічного та розумового розвитку.

Література

1. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legalframework/>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. Ювенальні прокурори: 515 дітей загинули в Україні внаслідок збройної агресії РФ URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-515-ditei-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>
4. Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 22 с.
5. Губаль, Ю. В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні та Угорщині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 207 с. С.179
6. Шульц О.А. «Права дитини» як категорія конституційного права. Часопис Київського університету права. 2009. №3. С.91-96. С.95
7. Волошина І.В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Наук. Київ, 2016. 237 с. С.207
8. Кадегроб Л. О. Конституційно-правовий статус дитини в Україні: поняття та особливості. Вісник ОНУ імені Мечникова. Правознавство. 2018. Т.23. Вип. 1 (32). С. 15-20. С.19.
9. Китайка О. В. Конституційні права дитини як основний елемент конституційно-правового статусу дитини. Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 336–338
10. Шатіло В. А., Мусієнко А. Д. Конституційні права дитини і міжнародні стандарти їх захисту в умовах воєнного стану. Часопис Київського університету права. 2023. №2. С.64-67. С.66

Франковська С.А., аспірантка кафедри конституційного та адміністративного права, завідувач навчальної лабораторії нормотворчої діяльності та правозастосування
Запорізького національного університету
Україна, м. Запоріжжя

**ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ : ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО
РОЗУМІННЯ У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ У
НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
FINANCIAL MONITORING : MAIN APPROACHES TO
UNDERSTANDING IN LEGAL DOCTRINE AND ENSHRINING IN
NATIONAL LEGISLATION**

Для кожної держави боротьба з відмиванням коштів, одержаних незаконним шляхом, є пріоритетним питанням забезпечення національної безпеки в країні. Найбільш привабливою для відмивання грошей є банківська система, стрімкий розвиток цієї системи, постійне вдосконалення інформаційних технологій дає змогу проводити фінансові операції в найкоротший термін, а також оперувати значними сумами грошей, що створює можливості для реалізації злочинних фінансових операцій. Саме тому ефективність проведення фінансового моніторингу напряму залежить від знання всіма учасниками фінансових процесів загальних засад боротьби з відмиванням коштів, виходячи з норм відповідного законодавства.

Відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та які спрямовані на боротьбу з фінансуванням тероризму, регулюються як європейським законодавством (директиви, рекомендації), так і національним, у тому числі Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1].

Спершу слід з'ясувати походження терміну «моніторинг». З англійського monitoring означає відслідковування, постійне спостереження, що дає змогу

оцінювати, прогнозувати тенденції розвитку. Його тлумачення залежить від сфери застосування.

Термін «фінансовий моніторинг» вперше був вжитий у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010 року №2258-VI [1], де було вказано, що фінансовий моніторинг є однією із складових частин національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та складається з :

-державного (суб'єктів державного фінансового моніторингу) та

-первинного (суб'єктів первинного фінансового моніторингу) – організацій та установ, які здійснюють фінансові операції з активами: коштами, майном, майновими і немайновими правами, та особи, які визначені чинним законом. Зазначені рівні фінансового моніторингу відрізнялися між собою за суб'єктами, особливостями правового регулювання та функціями. Особливістю взаємодії зазначених рівнів є те, що суб'єкти первинного фінансового моніторингу є об'єктами наглядової діяльності з боку суб'єктів державного фінансового моніторингу [4].

Існують також різні точки зору серед науковців щодо поняття «фінансовий моніторинг». Такі, зокрема, як: А. Гаврилишин та В. Берізко розглядають поняття фінансовий моніторинг як сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу; Г. Бірюков, як систему постійного спостереження; інструмент державного регулювання (І. Канцір, М. Брицька); Л. Воронова розглядає як особливу форму фінансового контролю. О. Вовчак, В. Канцір, І.Канцір, розглядають поняття фінансового моніторингу як економіко-правовий метод протидії тероризму. О. Кузьменко, Т. Доценко, Л. Скринька, розглядають як систему заходів, що передбачає підвищення рівня економічної безпеки держави шляхом здійснення контролю за фінансовими операціями, зменшення обсягів фінансових злочинів [6]. Таким чином у сучасних умовах фінансовий моніторинг потрібно розглядати як інструмент забезпечення

національної безпеки на основі реалізації сукупності нормативно-правових, інноваційних, організаційно-економічних заходів.

Фінансовий моніторинг є нормативно-правовим комплексом превентивних заходів, спрямованих на недопущення використання фінансової системи для легалізації (відмивання) тіньових доходів і капіталів. Особливістю фінансового моніторингу є те, що він здійснюється на двох взаємопов'язаних рівнях. На першому відбувається виявлення операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та операцій, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів і фінансуванням тероризму, шляхом порівняння нормативно закріплених ознак операцій, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу з ознаками операцій, які проводить суб'єкт первинного фінансового моніторингу. А на другому – перевірка вищезазначеної інформації про зв'язок фінансових операцій з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму [5].

Тобто фінансовий моніторинг можна визначити як особливу форму фінансового контролю, який здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спрямований на виявлення фінансових операцій з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

Провідним елементом національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у протидії відмиванню коштів, — Державна служба фінансового моніторингу України, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України відповідно до Постанови КМУ від 29 липня 2015 р. № 537, у якій затверджені положення про її діяльність та адміністративно-правовий статус[3].

Державний фінансовий моніторинг функціонує з 2015 року як центральний орган виконавчої влади (з 2002 року у складі Міністерства фінансів України як Державний департамент фінансового моніторингу).

Крім того, варто зазначити, що від початку функціонування інформаційно-аналітичної системи служби було отримано та опрацьовано понад 50 млн. повідомлень щодо фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу. Аналіз статистичної інформації дає змогу свідчити про відносно ефективну і налагоджену діяльність служби та її тісну співпрацю з населенням, підприємницькими структурами, представниками ЗМІ, іншими державними органами, а також із підрозділами фінансової розвідки іноземних держав [4].

Отже, проаналізувавши визначення фінансового моніторингу, можна визначити його як: фінансовий моніторинг – це система фінансового контролю, спрямована на протидію й запобігання легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом. Таким чином, існування фінансового моніторингу як особливої форми фінансового контролю в Україні є необхідним. Основне його завдання полягає у превентивній діяльності фінансового моніторингу – запобігання залученню доходів, одержаних злочинним шляхом, до національної економіки. Належна організація діяльності відповідних суб'єктів, спрямована на виявлення порушень чинного законодавства під час переміщення грошових фондів, забезпечить економічну безпеку держави, дасть змогу розширити можливості національної економіки за рахунок капіталів, що залишаються на території країни, та податкових надходжень. У майбутньому фінансовий моніторинг має стати одним із найефективніших превентивних заходів у боротьбі з організованою економічною злочинністю зі спрямованістю на запобігання та протидію як легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, так і фінансуванню тероризму.

Література:

1. Про державну службу фінансового моніторингу URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2022-rik.html>
2. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#text>
3. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 №537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%d0%bf#text>
4. Національна система фінансового моніторингу України Бухтіарова А.Г. стаття 20/2019.
5. Фінансовий моніторинг в Україні : правова природа та перспективи розвитку Буткевич С. 4/2012.
6. Сутність поняття «фінансовий моніторинг» у контексті забезпечення національної безпеки Пушак Я. Я., Трушкіна Н. В. *Вісник економічної науки України*. 2021. №2.

Чернявська Н.С., студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 «Право» Запорізького національного університету
 Науковий керівник: **Шарая А.А.**, д.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного та адміністративного права
 Запорізького національного університету
 м. Запоріжжя, Україна

ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

ENGAGING A LEGAL EXPERT IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS

Відповідно до оновлених норм у процесуальних кодексах від 2017 року (ст. 73 ЦПК України, ст. 70 ГПК України, ст. 69 КАС України), було запроваджено інститут нового учасника судового процесу – експерта з питань

права. У нормах КАС України зазначається, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Експерт з питань права належить до категорії «інші учасники судового процесу» (за положеннями КАС України). Такою законодавчою новелою закріплено за експертом у галузі права певні функції: надання висновку щодо застосування аналогії права та аналогії закону; використання норм іноземного права згідно з загальноприйнятим тлумаченням (практикою застосування, доктриною) (ч.1 ст. 112 КАС України).

Слід звернути увагу на положення ст. 113 КАС України, у якій передбачено, що висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань [1]. Остаточне рішення приймає суд, керуючись принципом повного та всебічного розгляду справи. Як підтвердження – відповідна постанова Касаційного адміністративного суду у складі ВС від 30 жовтня 2018 року у справі № 826/6667/16 [2].

Інститут експерта з питань права вже тривалий час застосовується в міжнародному праві. Найбільш відомим прикладом є «amicus curiae» («друг суду»). Це особа (не тільки фізична), яка не є процесуальною стороною по справі, володіє виключними юридичними або професійними знаннями з важливої теми, і водночас бере участь в її розгляді з метою сприяння винесенню справедливого судового рішення. У результаті своєї роботи особа надає суду, свою думку (погляд, звіт) [3]. При залученні експерта в галузі права необхідно враховувати наступні практичні аспекти:

1. Науковий напрямок, галузь (інститут) права, який досліджує науковець. Чи збігається з проблемою, яка виникла, щоб дійсно висловити експертну думку.

2. Чи здійснює залучена особа наукову або науково-дослідну діяльність на постійній основі.

3. Встановлення індексу цитування наукових праць, для підтвердження експертних знань [4].

Зважаючи на це, можливо уникнути «псевдоекспертів»; «ряд експертів за викликом»; експертів, які надають висновки з усіх можливих питань, незалежно від своєї наукової спеціалізації.

Отже, запровадження в процесуальне законодавство інституту експерта з питань права є позитивною рисою, це збільшить випадки застосування положень іноземного законодавства, міжнародної судової практики. Однак, регламентація інституту є сумнівною, і може спровокувати виникнення низки практичних запитань.

Такий фахівець і науково-правова експертиза є позитивним чинником для однакового застосування права на усій території України та сприяє уніфікації судової практики.

На сьогодні, певною прогалиною є невизначеність процедури залучення експерта з питань права в процес. Також існує думка, що залучення в судовий процес експерта, який надаватиме свої висновки з питань права, суперечить принципу «суд знає право». Тобто кожен професійний суддя є юристом – експертом з правових питань і повинен краще за будь-якого спеціаліста самостійно їх вирішувати. Однак, такий експерт з питань права, визнаний міжнародною практикою, яка спрямована на якісне вирішення справи по суті та винесення законного і обґрунтованого рішення.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV: станом на 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.01.2024).
2. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі ВС від 30 жовтня 2018 року у справі № 826/6667/16: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77508548> (дата звернення: 27.01.2024).

3. Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу. *Українське право*. 2017. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protsesualnogo-statusu/ (дата звернення: 27.01.2024).
4. Шумило М. Експерт з питань права: новела процесуальних кодексів, що потребує обгранкування судовою практикою. *Судово-юридична газета*. 2019. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/632677/> (дата звернення: 27.01.2024).

Юдін Я.В., аспірант кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ
ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR COMMITTING OFFENSES IN
THE FIELD OF PREVENTION OF CORRUPTION: PROBLEM
STATEMENT**

Виявлення проблем запобігання корупції та пошук шляхів їх подолання є важливою складовою ефективності розвитку національної правової системи та створення умов для ефективного та дієвого правового регулювання суспільних відносин. Корупція є деструктивним явищем будь-якого суспільства і негативно впливає на забезпечення належного рівня реалізації функцій держави. Одним із напрямів запобігання проявів корупції є застосування заходів адміністративної відповідальності. Отже, встановлення змісту системи адміністративних правопорушень у сфері запобігання корупції є одним із напрямів підвищення ефективності правового регулювання здійснення функцій держави та правоохорони.

Через корупційні зв'язки відбувається проникнення до сфери публічно-управлінських правовідносин, і здійснюється руйнівний вплив на розвиток економіки країни, соціальне забезпечення потреб населення тощо.

Прояви корупції можуть виявлятися не лише у вчиненні правопорушень, пов'язаних із зловживанням службовим становищем, так і створенням протиправних схем, що спрямовуються на розкрадання Державного бюджету, виведенням публічних фінансових ресурсів за кордон тощо [1, с. 29].

Таким чином, забезпечення ефективності запобігання корупції відноситься до пріоритетів розвитку української держави. В умовах російської військової агресії питання корумпованості українського суспільства та органів державної влади негативно позначилось на формуванні іміджу країни та призводить до затримки фінансового забезпечення потреб оборони від іноземних держав-партнерів [2; 3, с. 322–325].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року №1700-VII нормативно закріплюється визначення, що правопорушенням, пов'язаним із корупцією, є протиправне діяння, що безпосередньо не містить ознак корупції, але порушують вимоги, що поширюються на особу як має статус посадової особи органу державної влади, державної установи чи підприємства, і підпадає під дію зазначеного Закону України [4].

Адміністративна відповідальність визначається критерій оцінки суспільством протиправності вчинених діянь, є засобом реагування суспільства на ту чи іншу діяльність особи. При цьому важливість створення дієвого механізму застосування заходів адміністративної відповідальності визначаються через поширеність правопорушень, які кожен окремо мають менший вплив на суспільство, тоді як комплексно, через їх масовість, то «отруюють» суспільство [1, с. 30].

До найбільш поширених адміністративних правопорушень у сфері запобігання корупції є правопорушення, пов'язані із порушенням режиму декларування прибутків, що має відбуватися щорічно через інформаційні

ресурси Національного агентства з питань запобігання корупції [5]. Отже, такі правопорушення у сфері запобігання корупції фактично можуть бути зафіксовані, і тому доказами у такій категорії справ є інформаційна фіксація прострочення строку подання декларації про прибутки особи у електронному реєстрі. Але при цьому такий інструмент як електронний реєстр подання декларацій не повинен стати засобом вибіркового політичних чи адміністративних переслідувань службовців, адже здійснення контролю у цій сфері має реалізовуватися систематично, а не вибірково [5, с. 100].

Таким чином, національна система запобігання корупції характеризується несистемністю, що негативно впливає на її ефективність.

Література

1. Бортник Н. П., Білінська Л. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 28–33.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. №8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Ст. 1122
3. Кисіль Л. Є. Деякі питання адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 321–329
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. №49. Ст. 2056.
5. Гречанюк Р. В. Застосування адміністративної відповідальності за порушення, пов'язані із корупцією у діяльності посадових осіб правоохоронних органів. *Ірпінський юридичний часопис*. 2019. Вип. 2. С. 96–101

Юдіна Н.М., аспірантка кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРАЛЬНОГО
БІЗНЕСУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР: ЗА ТА
ПРОТИ
ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE
GAMBLING BUSINESS AND THE ORGANIZATION OF GAMBLING:
PROS AND CONS**

Встановлення змісту проблем здійснення адміністративно-правового регулювання здійснення діяльності, пов'язаної із організацією грального бізнесу та азартних ігор, та пошук напрямів їх вирішення забезпечує належний рівень здійснення контролю та нагляду за такими процесами, оформлення прозорості дозвільних документів та оподаткування на засадах ефективності.

Крім того належний рівень адміністративно-правового забезпечення здійснення діяльності, пов'язаної із гральним бізнесом та проведенням азартних ігор, має визнаватися як гарантія дотримання норм моралі у суспільстві та усунення негативного впливу, що може мати така діяльність на психіку, і особливо уразливу психіку малолітні та неповнолітніх дітей.

Розгляд адміністративно-правового регулювання здійснення діяльності, пов'язаної із проведенням азартних ігор, визначається як діяльність, пов'язана із проведенням будь-якої гри, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця.

Отже, ознаками азартних ігор є залежність такої діяльності від рівня ймовірності таких процесів, залежності таких процесів від випадковості, ініціативності участі задля отримання матеріального збагачення. Крім того азартність визначається майстерністю та вмінням гравців [1].

Найявний суперечливий характер азартних ігор не знижує попиту на їх проведення та організацію у суспільстві залишається. Азартні ігри є тим засобом, що дозволяє людині відчувати розвагу, відволіктися від буденного життя, і в уяві особи дозволяє мріяти про миттєве збагачення без зусиль. Соціологічні дослідження психології особистості, схильної до азартних ігор, свідчать про те, що більшість українців не грають на автоматах на гроші. Схильність до азартних ігор демонструють до азартних ігор близько 10%, при цьому близько 2% осіб грають в азартні ігри на гроші [2, с. 12]. Більшість опитаних респондентів негативно оцінюють азартні ігри та потяг до них. Однак при цьому попри такі показники в Україні постійно зростає кількість місць реалізації діяльності, пов'язаної із гральним бізнесом та ігротек. За діяльність, пов'язану із азартними іграми, до Державного бюджету України, надходять чисельні фінансові ресурси. Зокрема, відповідно до даних формування дохідної частини Державного бюджету на 2023 року за справляння плати за ліцензії у сфері діяльності з організації та проведення азартних ігор і за ліцензії на випуск та проведення лотерей було передбачено отримання 1 596 198 тис. грн [3].

Дослідження психології особистості, схильної до азартних ігор, свідчать про те, що такі особливості людини є проявами її деструктивної соціалізації, певного розвитку особистості, що формується та реалізується в межах чисельної кількості умов. Так, розвиток особистості розуміється як відображення її внутрішнього світу у складній взаємодії різноманітних аспектів [4]. Формування схильності до азартних ігор залежить як власне від психотипу людини, так і зовнішніх факторів впливу на людину, як-то приклад інших осіб, умови успішності соціуму, матеріальні несприятливі обставини та пошук швидких грошей тощо [5, с. 98-102].

Отже, схильність до азартних ігор можуть виявляти, як особи, що є заможними і тоді для них пріоритетним є здобуття емоційного задоволення, так і особи, для яких виграш в лотерею чи інші азартні ігри є засобом збагачення. Негативним є результат соціологічного опитування, в результаті проведення якого було встановлено, що близько 35-42% українців виступають за тинізацію

грального бізнесу (показники варіюються залежно від регіону проживання респондентів) [6].

Отже, легалізація грального бізнесу є тим засобом, що приносить доходи до Державного бюджету України, і при цьому необхідно визнати, що таке явище існує і буде існувати як в умовах його тінізації, так і поза такими умовами, що визначає актуальність встановлення дієвого механізму їх адміністративно-правового регулювання у сфері грального бізнесу та азартних ігор, контролю та нагляду за такою діяльністю в тому числі засобами адміністративно-правової відповідальності.

Література

1. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14 липня 2020 р. № 768- іх. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20/conv#n419>
2. Філютович-Герасименко В.С. Адміністративно-правові засади протидії незаконному гральному бізнесу в Україні : дис. ... канд. Юрид. Наук : 12.00.07 ; харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 12 с.
3. Про державний бюджет на 2023 рік : Закон України від 3 листопада 2022 року № 2710-іх. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#text>
4. Фрідман О.В. Психологічні особливості концептуалізації особистісного досвіду: індивідуально-типологічний підхід: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.психол.наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Київ, 2010. 20 с.
5. Булатова Я.В. Особливості особистості, психологічно схильної до азартних ігор. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. 135 с.

б. Ставлення українців до легалізації азартних ігор у грудні 2019 року: соціологічне опитування. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=909&page=1>

Ярошук О.В., здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ЩОДО ЮРИДИЧНОГО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ «МОБІНГ» ON THE LEGAL UNDERSTANDING OF THE CATEGORY OF "MOBBING"

Розуміння терміну «мобінг» походить англійський слів «mob» (натовп) або «бунтуючий натовп». Вчинення дій мобінгу характеризується проявами фізичного чи психічного впливу однієї особи, чи колективу на іншу особу, що є агресивною формою насильства, яка будується на застосуванні авторитетних факторів приниження людини [1].

Отже, мобінг є певним проявом агресивної поведінки особи, яка полягає у створенні конфліктних комунікаційних взаємодій на роботі, в службовому середовищі, в освітньому просторі тощо. Створюються умови постійного цькування особи, що спрямовуються на те, щоб людина поступилась власними бажаннями, інтересами, правами, що її призводить до пригніченого стану, та в решті-решт як негативно впливає здійснення нею покладених на неї обов'язків, так і в цілому пригніченого депресивного стану, що може призвести і до суїцидального переривання життя [2].

Мобінг відрізняється від інших видів психічного чи фізичного насильства як сферою реалізації, так функціональним спрямуванням на конкретний результат. Сферою реалізації мобінгу є певні взаємовідносини, де людина реалізується як носій особистих немайнових прав на соціальне буття. Відповідно до положень Цивільного кодексу України такими правами є: право на імя; право на повагу честі, гідності, ділової репутації; повага до людини, яка померла; право на індивідуальність; право на особисте життя та його таємницю; право на інформацію; право на особисті папери; право на таємницю

кореспонденції; право на захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок; право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на місце проживання; право на вибір роду занять; право на свободу пересування; право на свободу об'єднання; право на мирні зібрання (глава 22) [3]. В соціальних контактах та взаємодіях особа здатна реалізуватися, здійснити свої бажання у професійному розвитку. І здійснення психічного впливу, що має характер постійних цькувань, очевидно негативно позначається не лише на стані психічного та фізичного здоров'я особи, але і на рівні її матеріального забезпечення та майнового стану. Вплив визначається тим, що у певній групі особа перебуває у стані залежності від керівництва, від колег, особливо коли така особа є молодим спеціалістом чи наприклад за віком є молодшою за інших, чи в наслідок своїх психічно-емоційних характеристик не здатна чинити опір більш впливовим особам, і ухвалює рішення звільнитися. В таких умовах ще відносно кращим варіантом буде просто звільнення особи, тоді як очевидно необхідно розуміти, що може бути і гірший варіант розвитку подій – цькування особи призводить до її морального знищення, депресивного стану та пригнічення [4].

Мобінг треба відрізнити від булінгу тим, що цькування відбувається у сфері професійної реалізації особи, тоді як булінг є реалізацією особи у сфері освітніх відносин, а також поза освітніх побутових відносинах.

Література

1. Leymann H. The Mobbing Encyclopaedia. URL: www.leymann.se/English/frame.html
2. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#text>
4. Olweus D., Smith P. The nature of school bullying: a cross-national perspective. New York: Routledge, 1999. P. 7–27

*Наукове видання
(українською мовою)*

„АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ НАУКИ”

Тези доповідей
Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 29 лютого 2024 року

Відповідальний за випуск: Коломоєць Т.О.
Відповідальний редактор: Верлос Н.В.
Технічний редактор: Франковська С.А.
Комп’ютерна верстка: Франковська С.А.